

OSNOVNA ŠOLA ŽIRI, JOBSTOVA ULICA 22, 4226 ŽIRI

**RAZISKOVALNA NALOGA
ŽIROVSKI PROSTOR VEČNEGA POČITKA**

PODROČJE: ETNOLOGIJA

Avtorice:

Ema Podobnik, Larisa Bogataj in Petra Gantar

Mentorica:

Petra Novak, prof. slov., univ. dipl. bibl.

Žiri, 2014

Raziskovalna naloga je bila opravljena na Osnovni šoli Žiri.

Mentorica: Petra Novak, prof. slov., univ. dipl. bibl.

Datum predstavitve:

KAZALO

POVZETEK.....	5
ZAHVALA.....	5
1. UVOD.....	5
2. METODOLOGIJA.....	6
3. POKOPALIŠČE.....	6
3.1. POKOPALIŠČE V ŽIREH.....	7
3.2. OBČINSKI PREDPISI V ZVEZI S POKOPAVANJEM.....	10
3.3. NAGROBNIK.....	12
3.3.1 VRSTE NAGROBNIKOV.....	12
3.3.2. NAGROBNO BESEDILO.....	12
4. ŠEGE, OBIČAJI POVEZANI S SMRTJO.....	13
4.1. ŠEGE OB SMRTI.....	14
4.4.1. POGREB IN SEDMINA.....	15
5. RAZISKOVALNI DEL.....	17
5.1. OBISK ŽIROVSKEGA POKOPALIŠČA.....	17
ANALIZA FOTOGRAFIJ.....	19
5.2 SPOROČILA IZDELOVALCEV NAGROBNIKOV.....	27
5.3. INTERVJU S KRAJINSKO ETNOLOGINJO.....	27
5.4. REZULTATI ANKETE.....	30
6. ZAKLJUČEK IN RAZPRAVA.....	39
7. VIRI IN LITERATURA.....	40
8.PRILOGE.....	41
8.1 ANKETA.....	41
8.2 VPRAŠALNIK ZA KAMNOSEKE.....	43

KAZALO GRAFOV IN FOTOGRAFIJ

KAZALO GRAFOV:

Graf 1: Razlaga besede nagrobnik.....	31
Graf 2: Razlika nagrobnikov v družbenih slojih.....	31
Graf 3: Najpogostejše oblike nagrobnika.....	32
Graf 4: Nagrobno besedilo.....	32
Graf 5: Epitaf.....	33
Graf 6: Trditve.....	36
Graf 7: Dodatki h grobu.....	35
Graf 8: Omejitve nagrobnikov.....	35
Graf 9: Pravila urejanja.....	36
Graf 10: Cena nagrobnika.....	36
Graf 11: Nagrobniki v večjih/manjših mestih.....	37
Graf 12: Politično in verasko prepričanje.....	37
Graf 13: Ogleđovanje nagrobnikov.....	38

KAZALO FOTOGRAFIJ:

Fotografija 3: Nagrobnik I.....	19
Fotografija 4: Nagrobik II.....	20
Fotografija 5: Nagrobnik III.....	21
Fotografija 6: Nagrobnik IV.....	22
Fotografija 7: Nagrobnik V.....	22
Fotografija 8: Nagrobnik VI.....	23
Fotografija 9: Nagrobnik VII.....	24
Fotografija 10: Nagrobnik VIII.....	24
Fotografija 11: Nagrobnik IX.....	25
Fotografija 12: Nagrobnik X.....	26
Fotografija 12: Nagrobnik XI.....	26

POVZETEK

Raziskovalna naloga predstavi zadnji prostor, kamor je namenjen človek – pokopališče. V njej je poleg šeg in navad ob slovesu od umrlega podrobneje predstavljeno žirovsko pokopališče in žirovski občinski odlok o pokopavanju. Na podlagi terena so v nalogi analizirane fotografije posameznih grobov/nagrobnikov, predstavljeno je sporočilo več kamnosekov, ki so povedali več zanimivih reči o izdelovanju nagrobnikov in o njihovih naročnikih. V praktičnem delu naloge so predstavljeni tudi rezultati ankete, izvedene med osnovnošolci in odraslimi, ter intervju s krajinsko etnologinjo.

ZAHVALA

Posebna zahvala gre naši mentorici Petri Novak, ki nas je spodbujala, kadar smo že skoraj obupale, nam dajala nasvete in pomagala s svojim znanjem in izkušnjami. Pomagala nam je pri sestavljanju raziskovalne naloge in nas usmerjala, kje bi pridobile čim več različnih podatkov.

Zahvaljujemo se vsem, ki so si vzeli čas in izpolnili ankete, saj so s svojimi mnenji, odgovori in izkušnjami pripomogli k nadaljnjemu delu in raziskovanju.

Tudi na starše ne smemo pozabiti. Ti so nas opomnili in spodbujali, kadar smo pozabile delati.

Med drugim se moramo zahvaliti tudi kamnosekom ter gospe Katji Hrobat Virloget, da so si vzeli čas in odgovorili na naša vprašanja/intervju.

1. UVOD

Čas, kot je 1. november, ko obiščemo grobove pokojnih sorodnikov, je dan, ko obiščemo pokopališče. Nekaterim se to zdi neprijetno in nezanimivo. Bil je navaden šolski dan, ko nas je učiteljica vprašala, če bi delale raziskovalno. Ko nam je povedala temo, se nam je vsem zdelo čudno, celo malce strašljivo. Pri obravnavi Vodnikove pesmi Moj spomenik, ki je pisana v optimističnem tonu, pa je postalo jasno, da ni vse tako resnobno. Tudi znameniti Shakespeare se je že za časa življenja pošalil na ta račun – češ, da gorje tistemu, ki bo vznemirjal njegove mrtve kosti. In bolj kot smo raziskovale, bolj je postajalo zanimivo. Med iskanjem teorije smo izvedele veliko novih stvari ter spoznale stare šege in običaje.

Večji del raziskovalne naloge je obsegalo delo na terenu. Mimoidoči so nas malce začudeno gledali, še posebej ker smo mlajša generacija. Povedale smo jim, da delamo raziskovalno. Nekateri so nam dali kakšno novo informacijo ali zanimivost o zgodovini ali na splošno o pokopališču.

Že ob začetku in med delom smo si postavljale vprašanja. "Zakaj je vse več žarnih pokopov in raztrosov pepela?", "Kakšen pomen imajo posamezne oblike nagrobnika (na primer nagrobniki v obliki lista ali knjige)?" Med drugim smo se tudi same vprašale, koliko vemo o tej temi na splošno. Ugotovile smo, da ne vemo prav veliko, vendar smo s skupnimi močmi

ob raziskovanju dobile nove odgovore, pridobivale podatke in se naučile veliko novih stvari. Na nekatera izmed vprašanj je odgovorila gospa Katja Hrobat Virloget, ki smo jo tudi intervjuvale. Iz analize anket smo "izluščile" zanimive odgovore in postavile nekaj hipotez.

Te so:

1. Mlajšim generacijam je ogledovanje pokopališča nezanimiva in dolgočasna tema.
2. Ljudem je beseda epitaf poznana.
3. Grobovi v manjših mestih so manj razkošni kot v večjih mestih.
4. Stare šege in navade izgubljajo pomen ali pa jih sploh ni več.
5. Starejši vedo veliko več o starih navadah, zgodovini pokopališča ...

Namen našega raziskovanja je bil ugotoviti, ali je žirovsko pokopališče podobno ostalim oz. takšno, kot je definirano v teoriji, kakšne vrste spomenikov in napisov se pojavljajo ... po drugi strani pa kakšen imajo odnos še živeči do tega prostora.

2. METODOLOGIJA

Raziskovalne naloge smo se najprej lotile tako, da smo poiskale čim več literature, knjig in druge vire informacij. Najprej smo napisale nekaj teorije, da smo izvedele nekaj več o naši temi. Tudi me pred začetkom raziskovalne nismo vedele, kaj je epitaf. Ko smo končale s teorijo na splošno, smo nadaljevale z delom. Pregledale smo knjige, ki so jih napisali naši so krajani. Izvedele smo marsikaj novega o zgodovini pokopališča o naših šegah in navadah. Med drugim smo izvedele kdo je blagoslovil pokopališče, na terenu smo njegov grob tudi našle. Odšle smo tudi na občino Žiri, kjer smo dobile nekaj podatkov o pokopališču. Ko smo predelale teorijo, smo začele sestavljati ankete za osnovnošolce, ki smo jih kasneje razdelile in analizirale. Analiza teh anket nam je povedala, kakšen odnos imajo mlajše generacije do pokopališča, koliko o tem vejo, ali se za to temi zanimajo. Kasneje smo ankete razdelile še med starejše občane, sorodnike in znance. Tudi za te ankete smo naredili analizo. Iz analize smo nato naredile grafe. Intervjuvale smo tudi gospo Katjo Hrobat Virloget ter postavile nekaj vprašanj kamnosekom in lastnici žirovskega gostišča. Posamezniki so nam povedali kakšno zanimivost. Ob koncu vsega smo začele sestavljati raziskovalno nalogo. Pri sestavljanju smo si pomagale tudi z raziskovalnimi nalogami iz prejšnjih let. Opravile smo kar nekaj terenskega dela, fotografirale nagrobnike, grobove, celotno pokopališče, za kar nismo potrebovale soglasja, saj je pokopališče javni prostor. V načrtu smo nameravale opraviti podrobnejšo primerjalno analizo z bližnjim mestnim pokopališčem, a smo po ogledu hitro ocenile, da bistvenih razlik ni.

3. POKOPALIŠČE

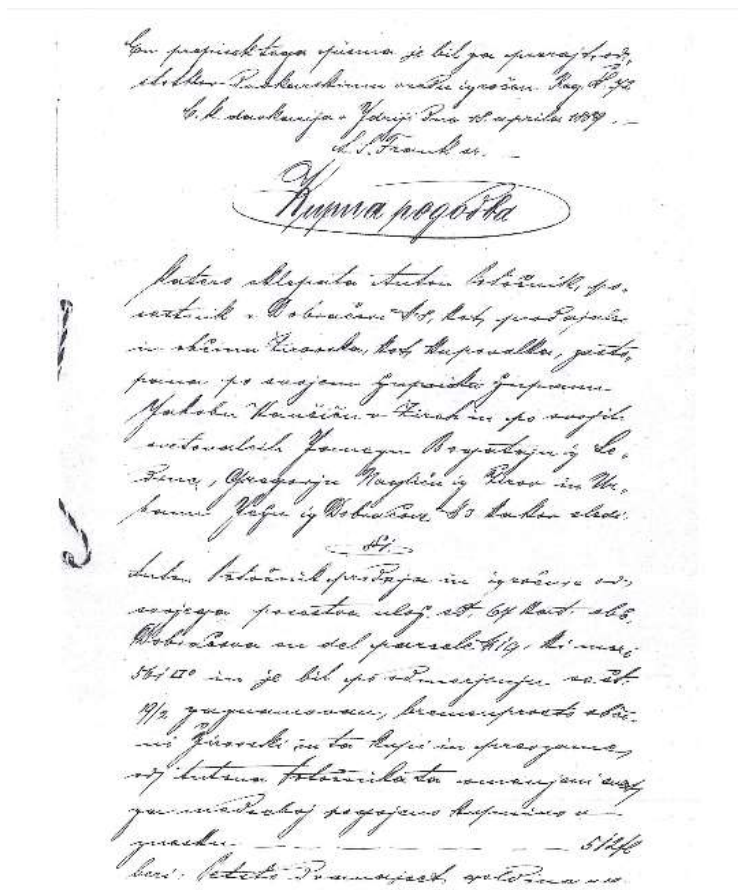
Pokopališče (pokojišče, božja njiva, britof) je prostor za pokopavanje mrličev. Po pokristjanjevanju Alpskih Slovanov so pokopališča postopoma selili k cerkvam. V večjih naseljih so ob cerkvah, ki so bile najpomembnejše komunikacijske točke, postala tudi javni prostor za druženje in igre. Cerkev je bila takšni porabi pokopališč nenaklonjena, vendar so na njih še v zgodnjem 17. stol. opravljali javne sramotilne kazni. Po odloku cesarja Jožefa II. 1787 so jih postopoma selili iz mest in večjih naselij. Starejša pokopališča so urejena okoli farnih cerkva, ograjena z zidom ali živo mejo. V srednjem veku so kosti marsikod spravljali v kostnice, v novem veku so jih spet pokopali v prekopen *grob*. V 19. stol. so začeli grobove oskrbovati, to je bila sprva mestna kultura, ki se je razširila na kmečka pokopališča; na njih so prižigali sveče, urejali gredice, jih zasajali z rožami idr. Okrasnim rastlinjem; vedenje na

pokopališčih je postalo spoštljivo, v 19. stol. je nastala vrednostna prostorska segregacija grobov: rajnike iz družb. elite so dotlej pokopavali v cerkvah, nato so na p. zanje gradili *grobnice*; ob cerkvah so pokopani duhovniki, dobrotniki cerkve, plemiči; odličnejši prostori so bili ob pokopališki kapelici ali ob pokopališkem zidu, kjer so grobovi in grobnice bogatejših rodbin, z večjimi spomeniki. Vse drugo so pokopavali v grobove na pokopališča. Poseben prostor je namenjen pokopavanju otrok in padlim v vojni do 2. sv. vojni je bil za pokopališkim zidom, neblagoslovljen prostor za brezverce, samomorilce in zločince. Novejša pokopališča so zunaj naselij na sredi stoji križ ali kapelica, v večjih krajih so urejena žarna pokopališča. V Ljubljani so od 1978, ko so zgradili krematorij, čedalje številčnejši žarni pokopi; 1992 jih je bilo okoli 70 %; na podeželju se je kremiranje manj uveljavilo. Za obiskovanje pokopališč, urejanje in krašenje grobov ter prižiganje sveč se uporablja izraz *na grob iti* (*grem na grob*). (Slovenski etnološki leksikon, 2004)

3.1 POKOPALIŠČE V ŽIREH

Pred dobrimi 120 leti je v Žireh farna cerkev stala pod vznožjem Žirka. Ob cerkvi je bilo pokopališče za vso faro, ki je štela okrog 20 vasi in zaselkov. Ta predel je bil pogosto poplavljen. Takrat je bila tudi cerkev s pokopališčem vred poplavljen. Včasih je bilo v cerkvi toliko vode, da so klopi dobesedno plavale. Leta 1877 je umrlega župnika zamenjal Josip Vidmar. Prišel je z nalogo, da zida novo cerkev. Že ob prvem pogrebu se je seznanil s prvo težavo, ki je ni pričakoval. Pokopališče je bilo premajhno. V prvi polovici 19. stol. pokopališče še ni bilo povečano ne na levo in ne na desno stran. Kljub pridobitvi nekaj novega pokopališkega zemljišča, je bilo prostora za pokope še vedno premalo. Strogi predpisi pokopa, ki jih je bilo treba spoštovati, so bili odurni in boleči. Vsak sum, da je bil pokojnik umorjen, je zahteval komisijo, ki je prišla iz Idrije. V mrtvašnici so naredili obdukcijo. Zgodilo se je celo, da je bil pokojnik že pokopan, a so ga morali odkopati in ugotoviti vzrok smrti. Globina jame (2 m) je bila določena in strogo upoštevana. Župnik Vidmar je zaradi neprijetnosti iskal novo lokacijo za cerkev. Prva zahteva za lokacijo novega pokopališča je bila, naj ne bo v ravnini, da ne bi imeli spet opraviti z vodo, naj bo nekje v brežini. Občinski odborniki so 23. julija 1887 določili, da bodi odslej pokopališče pri podružnični cerkvi na Dobračevi. V ta namen se odkupi potrebni svet do zemljaka Potočnika (od tod tudi sopomenka besedi pokopališče – Potočnikova njiva). Od prvega razgovora 23.7.1887 je preteklo po strugi Sore kar nekaj vode. Med tem časom pa niso prav nič počivali. Mapni obris zemljišča (17. 1. 1889), kupna pogodba (26. 1. 1889), Odpisno dovoljenje (17. 4. 1889), Potrdilo Z 462 (1. 2. 1890), Vknjižba lastnine v zemljiško knjigo (21. 2. 1890). To je bilo zadnje v vrsti pisnih dokumentov. Začele so se priprave na preselitev. Zahtevali so kamnito ograjo okrog celotnega novega pokopališča. Takoj po veliki noči so začeli voziti kamenje. Brez mehanizacije, ki jo danes poznamo, je bil zid po šestih mesecih trdega dela narejen. 19. oktobra je župnik Josip Vidmar novo pokopališče blagoslovil. Prvi pokop na novem pokopališču so izvedli 22. oktobra 1890. Od takrat do konca leta sta minila komaj dva meseca, pa je bilo že 17 pogrebov. Očiten dokaz, kako potrebno je bilo novo pokopališče. Leta 1891 je bilo 81 pogrebov. Tudi obdukcij je bilo več, zato so novo mrtvašnico zgradili na levem zgornjem kotu pokopališča. Leta 1892 je bilo čez 100 pogrebov. Leta 1893 okrog 90, leta 1894 pa kar 124. Takrat so prišli do grenkega spoznanja, da bi moralo biti pokopališče še večje. Res je bilo med umrlimi precej otrok, vendar se je prosto zemljišče hitro krčilo. Spomladi leta 1897 je bilo razpoložljivo prosto zemljišče napolnjeno. Hoteli so dobiti tako veliko novo zemljišče, da bi zadostovalo za 50 let in ne samo sedem, tako kot sedaj. Deset let

po vojni je bila umrljivost v Žireh od 30–40 na leto. Naslednjih deset let je umrljivost padla pod 30 na leto. Leta 1962 je umrlo le 21 oseb. Potem je začela umrljivost spet naraščati. Mesti ima sedaj 5.000 prebivalcev, umrljivost pa niha od 40–50 na leto. Uveljavlja se družinski grob, dva grobova skupaj. Vse več je žarnih pokopov ter raztrosa pepela, zato ni več tako velike stiske s prostorom. (Zajec, 2010)

Fotografija 1: Kupna pogodba za dobračevsko pokopališče (Vir: A. Zajec)

Fotografija 2: Današnji pogled na dobračevsko pokopališče

Podrobne primerjalne analize s škofjeloškim pokopališčem (kot novejšim, mestnim, urbanim) se nismo lotile, ker smo po obisku ugotovile le dve bistveni razliki – manj pokopanih v enem grobu ter večje število žarnih grobov. O tem pa smo povprašale tudi v intervjuju, ki ga navajamo v nadaljevanju.

3.2 OBČINSKI PREDPISI V ZVEZI S POKOPAVANJEM

V zvezi s pokopavanjem smo se odpravile na Občino Žiri, kjer so nas usmerili na odlok o pokopavanju v naši občini (dostopno na: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=49506>)

Na podlagi določil 25. člena Zakona o pokopališki in pogrebni dejavnosti ter urejanju pokopališč je Občinski svet občine Žiri na 7. redni seji dne 26. 2. 2004 sprejel Odlok o pokopališkem redu. S tem odlokom se določa način opravljanja pokopališke dejavnosti in urejanja pokopališča ter pogrebnih svečanosti v Občini Žiri. Določa se način in čas pokopa, izvajanje pogrebnih svečanosti, urejanje pokopališča, oddajanje prostorov za grobove, pravice in obveznosti izvajalca ter uporabnikov storitev, financiranje in nadzor nad izvajanjem. Urejanje pokopališča je dejavnost, ki obsega vzdrževanje pokopališča, razdelitev pokopališča na posamezne zvrsti grobov, prekope grobov in opustitev grobov, zajema pa predvsem naslednja dela: urejanje skupnih površin, čiščenje ter odstranjevanje odpadkov in snega, košnja zelenic, urejanje in obrezovanje žive meje, vodenje katastra pokopališča. Pokopališke storitve se izvajajo na pokopališču in so predvsem naslednje: izvajanje pokopališke dežurne službe, zagotavljanje uporabe mrliške veže, izkop in zasip jame, oddajanje grobnih prostorov, sklepanje najemnih pogodb, druge pokopališke storitve. Pogrebna služba se praviloma izvaja izven pokopališča in zajema: izvajanje pogrebnih svečanosti, urejanje dokumentacije, ureditev pokojnika na željo svojcev, prevoz pokojnika, izvajanje pogrebne dežurne službe. Izvajanje pokopališke službe se v skladu s tem odlokom izvaja na celotnem območju Občine Žiri. Na pokopališča se pokopavajo vsi, ki umrejo v okolišju, za katerega je pokopališče namenjeno, z izjemo oseb, ki so izrazili željo, da želijo biti pokopani na drugem pokopališčem ali če tako želijo svojci ali vsi, ki umrejo v sosednjih naseljih ali kakšnem drugem kraju, če tako želijo svojci ali če je tako želel pokojnik. Pokop umrlega se opravi na pokopališču v skladu s krajevnimi običaji in s tem odlokom. Če umrli ni izrazil svoje volje o pokopu, odloča o tem oseba, ki je stalno živela z njim ali druga z zakonom določena oseba. Pokop zunaj pokopališča je dovoljen samo v izjemnih primerih na podlagi dovoljenja za notranje zadeve pristojnega upravnega organa. Svojci so dolžni prijaviti pokop upravljavcu pokopališča najmanj 24 ur pred pokopom. Ta se ne sme opraviti brez ustreznega mrliškega dokumenta ali dovoljenja pristojnega upravnega organa. Pokop se opravi, ko je preteklo najmanj 36 ur od nastopa smrti. Točen čas odredi upravljalec pokopališča po dogovoru s svojci umrlega. Letni čas pokopa je praviloma ob 16. uri, pozimi ob 15. uri. V primeru večih pokopov na isti dan se le-ti izvedejo v sporazumu z naročniki. Umrli leži v mrliški vežici. Prevoz umrlega je dovoljen samo s posebno prirejenim vozilom. Umrlega se položi v krsto in položi v grob klasičen pokop, v vrstni grob ali grobišče. Upepeljene ostanke se shrani v žaro. Stroške pokopa poravnajo dediči umrlega oz. oseba, ki je naročila pokop. Pokopi se izvajajo vsak dan v tednu. Uporaba vežice in njen obratovalni čas določa upravljalec. Najkasneje 1 uro po končani svečanosti je izvajalec dolžan grob zasuti in ga urediti. Pogrebna svečanost je sestavni del pogreba in ima javni pomen. Za pogreb ob sodelovanju Rimskokatoliške cerkve se v nadaljevanju uporablja izraz cerkveni pogreb. Od vsake umrle osebe naj se na javni svečanosti poslovi vsaj en predstavnik skupnosti (vaška skupnost, ulica). Anonimni pokop je, če se na željo pokojnika ali svojcev ne opravlja pogrebna svečanost. Pogrebna svečanost se prične z dvigom in prenosom pokojnika z mrliškega odra na poslovilni prostor, kjer se opravi prvi del žalne slovesnosti. Dvig in prenos pokojnika, odvoz v pogrebem sprevedu in po potrebi v cerkev ter položitev v jamo opravijo sosedje ali pogrebci, katere priskrbi izvajalec javne službe. Pogrebni so oblečeni v svečane obleke. Če pri pogrebu sodeluje godba in poleg nje še pevci, godba zaigra žalostinko, pevci pa zapojejo priložnostno pesem. Nato sledijo poslovilni govori. Če je cerkveni pogreb, potem je vrstni red v skladu s cerkvenim obrednikom. V primeru civilnega pogreba je na čelu spreveda državna zastava z žalnim

trakom, nato pa prapori. Za njimi gredo nosilci pokojnikovih odlikovanj in priznanj, nosilci vencev in rož, pevci, godba, pogrebni voz oz. nosilci žare umrlega, najožji svojci in sorodniki, za njimi ostali udeleženci pogreba. Če je cerkveni pogreb, je predstavnik cerkve v spremvodu pred krsto ali žaro umrlega, versko obeležje pa na čelu spremvoda. Rože in vence se lahko naložijo na za to namenjen voziček. Krsto umrlega ali žaro s pepelom se položi v grob, nato se opravi verski obred, če gre za pokop s sodelovanjem verske skupnosti. Društvo, ki ima ob pogrebih svojih članov posebne običaje (lovci, gasilci ...), se lahko z njimi vključijo v pogrebne svečanosti. Če pri pogrebu pokojnika tudi zvonijo, zvonjenje lahko traja med pogrebno svečanostjo do 10 minut s prekinitvijo do 15 minut. Udeleženci se morajo primerno obnašati in na miren in spoštljiv način spremljati pogrebno svečanost. Upravljalca pokopališča je dolžan osebo, ki na kakršen koli način moti pogrebno slovesnost opozoriti, naj se obnaša pogrebni slovesnosti primerno. Za vsako pokopališče mora biti izdelan kataster pokopališča, ki zajema: načrte pokopališča z razdelitvijo na pokopališčne oddelke in grobove, objekte, poslovni prostor, parkirišča ter razdelitev pokopališča na različne vrste grobov. V načrtu je določena površina, kraj in oblika posameznih grobov. Grobovi so lahko klasični (enojni, dvojni ali štiri delni grobovi), vrstni grobovi, grobišča, žarni grobovi, prostor za anonimni pokop, prostor za raztresanje pepela. Enojni ali dvojni grobovi so globoki 150 cm in se ob prvem pokopu poglobijo do 200 cm, če to dopušča geološka sestava tal. Če je v isti jami predvidenih več zaporednih pokopov, mora biti jama poglobljena tako, da znaša plast zemlje nad zadnjo krsto najmanj 150 cm. Maksimalna širina enojnega groba je 90 cm, dvojnega pa 180 cm. Dolžina enojnega in dvojnega groba je 180 cm. Globina žarnega groba je 50 cm, širina 90 cm, dolžina 100 cm. Poti med grobovi so široke 50 cm. Višina spomenika in nagrobnikov lahko doseže 100 cm, širina pa mora biti primerna grobnemu prostoru. Gradnja novih grobnic na pokopališču ni dovoljena. Ponovni pokop v isti grob je dovoljen po preteku mirovalne dobe. V lahki in peščeni zemlji je pokop v isti grob dovoljen po 10 letih, v težkih ilovnatih tleh pa po 20 letih. Pokop v tuj grob brez poprejšnjega soglasja dotedanjega najemnika groba ni dovoljen. Za vzdrževanje grobov so odgovorni najemniki grobov. Grobovi morajo biti redno vzdrževani, spomladi in na dan mrtvih pa temeljito očiščeni. Nagrobni spomeniki naj bodo čimbolj prilagojeni okolici in usklajeni z zazidanim načrtom pokopališča. Znamenja na nagrobnikih morajo izražati spoštovanje do pokojnika in ne smejo povzročati zgražanja. Na pokopališču se določi izvajalce za postavitve nagrobnikov, obnovo črk na nagrobnikih ter ureditev grobov, kateri opravljajo delo v dogovoru z upravljavcem pokopališča. Prostor za grobove in žarne niše oddaja v najem upravljavec pokopališča, po pogojih, ki jih določa Občina Žiri. Najemno razmerje je vzpostavljeno z vsemi najemniki grobov, ki plačujejo najemnino. Najemnina zajema: najem groba, ki ga najemnik ob prvem pokopu plača v enkratnem znesku letne najemnine. Prostor za grob se daje v najem za nedoločen čas oz. najmanj 5 let. Najmanj 2 meseca pred potekom najemnega razmerja mora najemnik pisno prekiniti razmerje, sicer se šteje, da je najemno razmerje podaljšano. S prenehanjem najemnega razmerja je najemnik dolžan odstraniti opremo groba v 15 dneh, po poteku najemnega razmerja. Če je grob tako zanemarjen, da ogroža varnost ljudi in sosednjih grobov, se smatra da je zapuščen. Uporabnik storitve javne službe, ki je predmet tega odloka, ima naslednje pravice in obveznosti: pravico do uporabe storitev pokopališke službe, pravico svojcev do izbire pokopališča, kjer naj bi bil umrli pokopan, če zato obstajajo objektivne možnosti, pravico do določanja o načini pokopa, pravica do sklenitve najemne pogodbe za grob, pravica do pritožbe na pristojen organ, če so kršene pravice uporabnikov. Obveznosti uporabnikov pokopališke službe: obvezno upoštevanje upravljavca pokopališča v zvezi z izvajanjem pokopališkega redu, obvezno plačilo uporabe objektivov oz. storitev pokopališke službe, rok plačila vseh stroškov v sklopu pokopaliških stroškov (pokop, najem grobov) je 15 dni po prejemu položnice. Na pokopališkem prostoru in v vežici je predvsem prepovedano: nedostojno vedenje, vpitje, žvižganje, glasno smejanje, razgrajanje itd., stopanje in hoja po

grobovih, odlaganje odpadkov ob ograji ali na tuje grobove oziroma izven za to določenega prostora, trganje zelenja in cvetja na tujih grobovih in nasadih, onesnaženje pokopališkega prostora in vežice, vožnja s kolesi in motornimi vozili ali njihovo shranjevanje na pokopališkem prostoru, poškodovanje grobov, vežice, ograje, nasadov, naprav in predmetov na pokopališkem prostoru, voditi domače živali na pokopališče.

3.3 NAGROBNIK

Franc Tobias je v svoji knjigi zapisal: »Nagrobnik je nasprotje oknom na zgradbi, skozi katera prihaja svetloba k stanovalcem, pri nagrobniku se javnost širi navzven.« Nagrobnik poznamo že iz prazgodovinske dobe, star je toliko kot grob. Skozi stoletja se je spreminjal po obliki in velikosti, a je njegov namen ostal enak. Na nagrobnikih so zapisana imena in priimki ter drugi osebni podatki pokopanih. Včasih je k zapisu priložena tudi slika, kakšen simbol ali pa je pripisan kakšen verz; na nekaterih starejših nagrobnikih najdemo tudi zapis oblikovalca, na novejših nagrobnikih je podpis kamnoseka redek.

Na začetku so bili grobovi okrašeni le s križem, najprej so bili leseni in kamniti, kasneje betonski in kovinski, nadomestili so jih kamniti kvadri, valji ali stopničasti nagrobniki z vklesanimi okrasi in verzi. Nagrobniki premožnejših družin so bili okrašeni s kipi, raznimi dekoracijami in skulpturami. Velikost, okrašenost, oblika ter kakovost nagrobnika so pričale o tem, v katerem družbenem sloju je umrli živel. Posvetni in cerkveni dostojanstveniki so imeli nagrobnike v cerkvah ali svojih kapelah, bogataši so si dali postaviti bogate – bahave arhitekture, revni so se morali zadovoljiti le s preprosto označitvijo (Križan, 2011).

3.3.1 VRSTE NAGROBNIKOV

Poznamo raznolike nagrobniki, od preprostih do razkošnih, od lesenih do kamnitih. Deli se jih glede na material, uporabljen pri izdelavi. Prvi nagrobnik je bil narejen iz kamna, ki je še danes najpomembnejši material za izdelavo nagrobnikov. Nagrobniki so lahko narejeni iz trdih ali mehkih kamnin:

- mehke kamnine so: dolomit, peščenjak, školjkasti apnenec;
- trde kamnine so: diorit, granit, sienit, marmor.

Trde kamnine so za obdelovanje težje, a so primernejše, saj so trajnejše od mehkih kamnin. Pri izbiri kamna za nagrobnike je pomembno, da upoštevamo klimatske razmere za področje, na katerem je pokopališče.

Včasih je bila pogosta oblika nagrobnika križ, zdaj pa se pojavlja le še redko (Križan, 2011).

3.3.2 NAGROBNO BESEDILO

Skoraj vsak nagrobnik ima zapisano vsaj ime, priimek, letnice rojstev in smrti (ponekod so dodani tudi datumi). Redkejši so nagrobniki z dodanimi nagrobnimi besedili. Nagrobne napise delimo na:

- nagrobne napise,
- obrazce ter
- obrazce, ki so del nagrobnih besedil.

Nagrobna besedila lahko vsebujejo čustva (subjektivna) ali pa le preproste verze, misli (objektivna) (Križan, 2011).

Slovenci so začeli posvečati nagrobnim napisom posebno pozornost sredi 19. stoletja, zanimanje pa so vzbujali tudi pri številnih pesnikih. »Epitaf je kitica besed, položenih na grob,« je zapisal Boris A. Novak.

Beseda *epitaf* v SSKJ pomeni: **epitáf** -a m (â) knjiž. *besedilo mrtvemu na nagrobniku; nagrobni napis*: prebiral je epitafe na pokopališču / pesnik si je sam napisal epitaf; Župančičev epitaf na grobnici narodnih herojev // *nagrobnik z napisom*: epitafi, vzdani v steno ♪ (www. <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>)

V slovenskem etnološkem leksikonu pa je definicija malce drugačna: *epitaf*, nagrobni napis, ki ga sestavljajo osebni podatki o umrlem in pesmica v njegov spomin. Epitafi so se na Slovenskem uveljavljali od 16. stol.

Nagrobni napisi naj bi s svojo vsebino prinašali misli pokojnika ali misli o pokojniku, zato lahko rečemo da je *epitaf* nagrobno sporočilo. Največkrat so to življenjske modrosti, včasih otožje, včasih humor. Nagrobne napise lahko prištevamo med daljša in manj razširjena nagrobna besedila. Lahko jih označimo z ekspresivnim kvalifikatorjem (SLADKO SPANČKAJ), in besedila z nevsakdanjim, privzdignjenim načinom izražanja (ŽIVLJENJE JE KONČALO SVOJ BOJ; ČAS BEŽI, NE IZBRIŠE PA SOLZA IN BOLEČINE SRCA) itd.

Nagrobni obrazci so ob upoštevanju kriterijev opredeljeni kot nagrobna besedila, ki so kratka, zastopana v splošni rabi. So besedila, ki ne izražajo posebne čustvenosti in so izražena na preprost, vsakdanji način.

Nagrobni obrazci, ki so del nagrobnih besedil, vključujejo lastnosti enih in drugih, in jih označimo kot nagrobne obrazce, ki so del nagrobnih besedil.

4. ŠEGE/OBIČAJI, POVEZANI S SMRTJO

Veliko starejših ljudi verjame v znamenja, ki napovedujejo smrt. Pravijo npr., da bo kdo umrl, če okoli hiše slišijo skovikanje sov ali pretirano tuljenje in lajež sosedovega psa. Ljudje se izogibajo besedi *smrt*, zato za nekoga, ki se je poslovil od svojega življenja, pravijo, da je »odšek«, »se je poslovil«, »izdihnik«.

Včasih so ljudje večinoma umirali doma, danes se to zgodi le takrat, ko smrt nastopi nepričakovano.

Po vasi se hitro izve, da je nekdo močno bolan. Če sam leži doma, ljudje čutijo dolžnost, da pri njem posedijo in mu delajo družbo.

Ko so domači zaslutili, da se bliža zadnja ura, so najprej poklicali duhovnika, da je prišel spovedat in mazilit umirajočega. Mazilili so ga na mizici z belim prtom, na njej so bili še križ, posoda za žegnano vodo in olje ter dva svečnika.

Okrog njega so se zbrali vsi sorodniki, sosedje, prijatelji. Umirajočemu so v roke dali blagoslovljeno svečo, če je bil preslaboten, jo je nekdo od bližnjih držal pri njegovemu vzglavju. Ob njegovi postelji so goreče molili in prosili, da bi šel v nebesa in da bi imel »lahko smrt«. Ponavadi so molili Oče naš in Rožni venec. Po končanem obredu so duhovnika pogostili (Križan, 2011).

4.1 ŠEGE OB SMRTI

Smrt je tragičen dogodek, ki vedno zelo prizadene sorodnike in bližnje prijatelje pokojnega. Prisotna je žalost, izrazi se sožalje. Skozi leta so se navade ob smrti spreminjale, vendar je vseeno ostal nek odnos do pokojnega in čustva ob izgubi ljubljene osebe. Vse navade navajamo po diplomskem delu (Križan, 2011).

- Ko kdo umre, mu najprej eden od domačih zapre oči in usta, to je predvsem znak spoštovanja do umrlega.
- Verjeli so, da če ima umrli na veliko odprte oči in mu jih ne morejo zapreti, pomeni, da bo nekdo izmed njih kmalu umrl, zato so včasih umrlemu na oči polagali kovance, da so ostale zaprte.
- Kjer je ležal pokojni, so takoj ustavili uro in pokrili vsa ogledala, če je takrat kdo spal, so ga zbudili.
- Predvsem pa je bilo pomembno, da so pogasili ogenj v peči.
- Soba, v kateri je bil pokojnik, je morala biti hladna.
- Najprej so umrlega umili in oblekli, umivali so jih zato, da na *oni* svet ni prišel umazan, predvsem pa iz higienskih vzrokov.
- Otroke so ponavadi umivale matere.
- Umrle so ponavadi umivali najbližji, sorodniki, ki so ga umili s krpo.
- Oblekli so jih v najlepše obleke, ki so jih imeli (ponavadi so bile to poročne obleke).
- Moškim so naredili kravato, ženskam pa ruto.
- Deklice so oblekli v belo obleko, na glavo so jim položili bel venec iz rož. V zimskem času so jim okoli ramen ogrnili pletene bele jopice; fante pa so oblekli v najlepšo obleko in jim na žep na prsih zataknilo belo rožo.
- Navada oblačenja umrlega izginja, saj tistega, ki umre v bolnišnici, domov oziroma naravnost v vežico peljejo v krsti.

- Mrliča so položili na mrtvaški oder, tako da je bil z nogami obrnjen proti hišnim vratom.
- Umrlega niso takoj položili v krsto ali trugo, saj jih ni bilo mogoče kupiti. Naročili so jo pri vaškem mizarju. Ta je prišel umrlega izmerit in naredit krsto točno po meri. Les so mu dali žalujoči sami.
- Umrl je do pogreba ležal samo na mrtvaškem, odru brez krste. Sklenjene roke so mu ovili z rožnim vencem
- Mrtvaški oder je stal v največji sobi v hiši. Pred oder so postavili mizo, nanjo križ in na vsako stran dve goreči sreči, poleg umrlega pa posodico z blagoslovljeno vodo in vejico pušpana. Na steno so obesili slike, oder so okrasili z rožami in zelenjem
- Ob smrti so se oglasili zvonovi, če je umrl moški, so začeli zvoniti z velikim zvonom, če je umrla ženska, pa z malim zvonom
- Kropit naj bi prišel vsak, ki je pokojnika poznal.
- Vsakega, ki je prišel kropit, so pogostili s pecivom in pijačo.
- Umrl je doma ležal dve noči.

4.1.1 POGREB IN SEDMINA

Šege, povezane s samim pogrebom in sedmino:

- Tretji dan so umrlega pokopali.
- Krsta je bila preprostejša kot danes.
- Poročene so po navadi položili v rjavo, samske in otroke pa v belo krsto.
- Mrliče so z rjuho vred dvignili v krsto, pokrili so ga z "mrtvaško rjuho" .
- V krsto so položili rožni venec in bel robček.
- Krsto so odložili na hišni prag, da so se domači poslovili od njega.
- Pomembno je bilo, kako so pokojnega prenesli od domače hiše v grob.
- Nesli so ga z nogami od hiše, da se ne bi vrnil domov.
- Takrat je imel nekdo izmed sosedov tudi kratek poslovilni govor, to počnejo še danes.
- Pogrebci so bili nekoč vaščani, prijatelji ali gasilci (če je umrl bil gasilec).
- Poročene pokojnike so na pokopališče nosili poročeni, neporočene pa mladi fantje.
- Če je umrlo mlado dekle ali otrok, so krsto nosila mlada dekleta, ki so bila oblečena v bela oblačila.
- Krsto so nesli celo pot do pokopališča, če je bila pot predolga, so jo peljali z vozom.

- Sprevod se je ustavil pri vsakem križu ali kapelici za nekaj trenutkov.
- Pred cerkvijo je sprevod pričakal duhovnik, ki je krsto blagoslovil.
- Krsto so v cerkev in iz nje vedno nesli z nogami naprej.
- Po maši so jo nesli na pokopališče in položili v jamo, ki jo je zakopal grobar.
- Tisti, ki so bili doma, so pripravljali tudi vse potrebno za sedmino.
- Pogostili so jih z navadno kislo juho ali golažem, zraven pa je obvezno moral biti bel kruh, ki so ga gospodinje spekle doma.
- Na sedmino so povabili sorodnike, nosače krste, sosede in duhovnika.
- Molili so Očenaš za umrlega.
- Za umrlim so eno leto žalovali tako, da so nosili črna ali temna oblačila.
- Če se je kdo oblekel v kako svetlejšo oblačilo, so že govorili, da je pozabil na umrlega.

Danes veliko od teh navad ni več ohranjenih. Ob vsakem pokopališču stoji mrliška vežica in ponekod niti ne dovolijo več, da bi umrli ležal doma.

Ponoči je mrliška vežica zaklenjena, da nihče več ne bedi pri pokojniku.

Vse več pa je tudi žarnih pokopov in z njimi izginja še več teh navad in šeg.

Kako je s sedmino po pogrebu, smo povprašali lastnico žirovskega gostišča, ki je tik ob pokopališču. Ta je potrdila, da je običaj pogrebščine še v navadi, a je v upadu. Običajno je povabljenih 20-40 ljudi (bližnji sorodniki); se pa zadržijo precej manj časa kot za kakšno drugo priložnost. Tudi poraba alkohola ob tej priložnosti je zelo okrnjena.

5. RAZISKOVALNI DEL

5.1 OBISK ŽIROVSKEGA POKOPALIŠČA

Naše raziskovalno delo je temeljilo predvsem na odkrivanju podrobnosti žirovskega pokopališča, odnosu ljudi do tega prostora in tistih, katerih delo je povezano z izgledom pokopališč.

Najprej smo se odpravile na že v teoretičnem delu predstavljeno pokopališče na Dobračevi. Preštele smo nagrobnike glede na obliko, število pokopanih oseb na določenem grobu in epitafe, ki se pojavljajo na posameznih nagrobnikih.

Pravokotnih nagrobnikov je, zanimivo, manj kot ostalih oblik skupaj, zato smo šteli pravokotne. Našteli smo jih 319.

Preštele smo tudi grobove oziroma zapisale, koliko oseb je pokopanih na posameznem grobu.

1 pokopan: 192 grobov
2 pokopana: 247 grobov
3 pokopani: 169 grobov
4 pokopani: 121 grobov
5 ali več pokopanih: 172 grobov

Nekaj grobov je tudi brez plošče in ni napisa, kdo je pokopan.
V prostoru za raztros je trenutno 10 oseb.

Na občini smo dobile podatek, da je trenutno 1321 grobov. Žarnih grobov je le 66.

V nadaljevanju navajamo napise/epitafe, ki smo jih izpisale z nagrobnikov (poleg so številke, kolikokrat se pojavlja posamezen napis):

1. Tihi dom (21)
2. Nasvidenje (2)
3. Nasvidenje pri Bogu(1)
4. Majhen dom – večni mir (1)
5. V miru počivajte (4)
6. Počivajte v miru (32)
7. V miru (1)
8. Naša sreča naša bolečina (1)
9. Ločitev, kako si boleča (1)
10. Končan je trud (3)
11. Življenje mine kakor sanje (1)
12. Mirni dom (1)
13. Življenje mine, spomin ostane (1)
14. Če bi solza te zbudila, ne bi zemlja tebe krila (1)
15. Mir vam bodi (6)
16. Z Bogom (2)
17. Zadnji dom (1)
18. Naj vam bo lahka zemlja (1)
19. Sinu in hčerki v slovo (1)
20. Končano je trpljenje (2)

21. Ljubezen nikoli ne mine, nikdar pozabljeni (1)
22. V naših srcih še vedno živite (5)
23. Bog je naše upanje (1)
24. Naj v miru počivajo (7)
25. Težka je pot bila življenja, lahka bodi vam slovenska zemlja (1)
26. Kratko življenje bridko ločenje, a snidenje srečno bo trajalo večno
27. Sveta Marija prosi za nas (1)
28. Dragi ata nasvidenje (1)
29. Srce je vse od sebe dalo, kar je imelo, nobene bilke ni poželo (1)
30. Kot kaplja na veji človek si ti, veter zaveje pa te več ni (1)
31. Če bi solza pomagala, ne bi te zemlja pokrivala (1)
32. Življenje je bilo ti delovni dan, naj ti bode počitek v grobu lahan (1)
33. Kdorkoli bo klical gospodovo ime, bo zveličan (1)
34. Dobiti nisi mogel tu na sveti, po čemer hrepenelo je srce, zato odšel v mladosti cvetji, si tja kjer jenja sleherno gorje (Finžgar – 1)
35. Mnogo tug bridkosti si vžil, skrben blag soprog in dober oče prerano si poklican bil, zapustil nas si žalujoče (1)
36. Vsa trpljenja so nehala, tih in miren je ta kraj, sladko bodo trupla spala, Bog daj dušam sveti raj (1)
37. Mah naj nikdar ne porase gomile junakov neznanih ko mislil bo vsakdo le nase sanjal bo z vami – poet (ljudski revoluciji – 1)
38. Blagor mrtvim, ki v gospodu umro. Odslej, govori duh. Naj počivajo od svojega truda zakaj njih dela grede za njimi. (1)
39. Vse odhaja kakor tiha reka, le spomini zvesto spremljajo človeka. (1)
40. Težka bila je ločitev, a slajša bo združitve. (1)
41. Tam kjer si ti, ni ne sonca ne luči. Le tvoj pomežik nam v srcih še leži in nihče ne ve, kako zelo boli. (1)

Iz analize epitafov je mogoče razbrati različne vsebine, ki jo sporočevalci izražajo:

- splošne življenjske resnice (9, 39 ...);
- sporočila živih mrtvim (6, 15, 19, 22, 28 ...);
- citati drugih avtorjev (Finžgar, ruski revoluciji, Sveto pismo)
- največ je epitafov, povezanih s posmrtnim življenjem (3, 16, 23, 27, 36, 38 ...)

Večje število epitafov, ki so povezani z Bogom, vero v posmrtno življenje, ne preseneča, saj je v Žireh velika večina prebivalcev katoličanov (npr. le nekateri učenci 8. in 9. razreda ne bodo prejeli zakramenta svete birme). Smrt, slovo od pokojnika pa je sploh tak faktor, ko se še živeči oprijema (katere koli) tolažbe, zato tudi pride do izraza vera v posmrtno življenje in hkrati priporočilo pokojnika Bogu in drugim svetnikom.

Sicer pa je največkrat zabeležen epitaf Tihi dom. To nakazuje, da se ljudje izogibamo besedi smrt, ampak raje uporabljamo druge – še v besedi dom je nekaj domačnosti, topline.

Na našem, žirovskem pokopališču prevladujejo trdi kamnini, ki nista prepustni: marmor in granit. Dolomit in apnenec za naše klimatske razmere namreč nista primerna, ker imamo čisto okolje, posledično bazična tla. Omenjeni mehki kamnini sta primerni za kislata tla, ki jih nevtralizirata.

Razmerje med črkami, ki so dodane na nagrobniku, in tistimi, ki so v nagrobnik vklesane, je približno enako, je pa naročilo slednjih cenejše.

ANALIZA FOTOGRAFIJ GROBOV/NAGROBNIKOV

V analizi fotografij bomo poskušale na kratko predstaviti grobove oz. nagrobnike na žirovskem pokopališču. Na našem terenu je nastalo precej fotografij, v nadaljevanju pa bomo predstavile nekaj predvsem oblikovno različnih nagrobnikov.

Fotografija 3: Nagrobnik I

Ta nagrobnik je drugačen od drugih, saj ima posebno, simbolno obliko. Ima obliko solze in je večinoma oranžne barve, malo je vmes zmešane tudi črne. Na njem je z zlatimi črkami napisano ime, priimek ter letnica rojstva in smrti pokojnega, šopek rož in na njem vijoličen ptiček. To si simbolno razlagamo kot svobodo, ki naj bi jo sedaj užival pokojnik. Grob je iste barve kot nagrobnik. Na njem so rože in sveče. Lahko ga takoj zagledamo, ker je drugačne barve od ostalih in ima drugačno obliko.

Fotografija 4: Nagrobnik II

Ta nagrobnik je drugačen od večine. Za nagrobnik ima samo črn kovinski križ, okoli njega pa nekakšne vijugaste črte. Kolikor smo lahko zasledile v literaturi, so se kovinski, litoželezni materiali na Slovenskem začeli pojavljati v 2. polovici 19. stoletja. Takrat je namreč delovala livarna Auespergova železarna v Žužembeku. V primerjavi s kamnom je bila njihova uporaba majhna, čeprav nudi človeku večjo ustvarjalnost. Kovani križi so izdelki umetnega kovaštva in predstavljajo prave rokodelske umetnine.

Zaradi križa vemo, da je bila pokopana oseba oz. so njeni svojci kristjani. Pod njimi je majhna kamnita plošča, na kateri sta s črno napisana ime in priimek ter letnici. Na grobu raste samo zelenje in postavljena je kamnita vaza. Grob nima niti slike, rože ali sveče. Zdi se, da ta grob ne obiskuje veliko ljudi, saj je videti zapuščen. Je bolj ozek in narejen je iz kamna.

Fotografija 5: Nagrobnik III

Ta nagrobnik je poseben zato, ker je v obliki nekakšnega trikotnika. Teh šest vodoravnih črt predstavlja stopnice, ki vodijo k Bogu, zato so verjetno svojci pokojnika in tudi pokojna oseba kristjani. Črte so bele barve. Na dveh je s črno barvo napisano ime in priimek pokojnega ter letnica rojstva in smrti. Črke so malo izbočene. Zaradi zastavljenega načrta izpolnitve nagrobnika se zdi, da je v planu v ta grob pokopati več oseb. Grob je klasičen, kamnite bele barve. Na njem je tudi nekaj sveč in lonček za rože.

Fotografija 6: Nagrobnik IV

Ta nagrobnik je pravokotne oblike. Mogoče je poseben zato, ker je nizek in zelo širok glede na druge nagrobnike. Z zlatimi črkami so napisani vsi pokojni ter njihove letnice rojstev in smrti. Na zgornji ploskvi nagrobnika je napisano domače ime, kakor se je reklo pri hiši, da bi ljudje mogoče po tem bolj prepoznali, kdo vse je tukaj pokopan. Grob je sive barve na njem pa so odtenki zlata. Ima nekaj rož, dve sveči in ikebano.

Fotografija 7: Nagrobnik V

Na nagrobniku so trije enaki krogi. Eden je postavljen na drugih dveh in skupaj imajo obliko stožca. Je zelo posebne oblike. Krogi stojijo na beli kamniti plošči. Grob je širok in sive barve, prav tako tudi podstavek, na katerega ljudje postavijo sveče ali rože. Po sami obliki nagrobnika težko sodimo, kaj bi predstavljal in h kateri veri bi pripadali sorodniki pokojnega in tudi on sam. Na nagrobniku je napisano ime in priimek pokojnega in letnice. En še ne zaseden krog nakazuje, da bo verjetno poleg pokopan še nekdo.

Fotografija 8: Nagrobnik VI

Na sliki je nagrobnik v obliki križa. Običajno so tovrstni nagrobniki le za kratek čas, potem ga nadomestijo kamniti nagrobniki. Je iz lesa, saj je večina križev lesenih. Po teoriji se najde največ lesenih križev v hribovitih območjih, pri pravilni negi vseeno zdrži od 30 do 50 let. Najprimernejši les za lesene križe je les tise, kostanja, črne jelše, macesna in hrasta.

Na njem so zlate črke in Jezus, kar izraža tudi ljubezen do Boga. Iz tega lahko sklepamo, da so bili svojci pokopanega in pokopana oseba kristjani. Poleg imena in priimka sta na križu zapisana še letnica rojstva in smrti pokopanega. Okrog grobu so še sveče in rože ter ikebana, ki jo ob grob položijo ob smrti. Iz tega lahko sklepamo, da je bila oseba pokopana nedolgo nazaj.

Fotografija 9: Nagrobnik VII

Ta grob je bolj moderne oblike in iz modernejših materialov. Po obliki in zapletenosti sodeč lahko sklepamo, da je tudi dražji. Na tem nagrobniku so črke bele in malo izbočene, kar dodatno skrbi za ornamentiko. Poleg imena in priimka je tudi tukaj napisana še letnica rojstva in smrti. Epitaf na tem nagrobniku je splošen, ni verski. Izraženo je sporočilo še živečih pokojniku. Gre za smrt mladega človeka, ki je za starše še bolj boleč, kot npr. smrt dojenčka, saj so se nanj že zelo navezali, hkrati pa se ne morejo več tolažiti z anglesko transformacijo kot pri dojenčkih (Stanonik, 1999). Bolečina, ki jo občutijo ob njegovi smrti živi je izražena tudi v epitafu: *nihče ne ve, kako boli.*

Celoten grob izgleda zelo lepo vzdrževan. Pozornost pritegne, ker je nenavadne oblike. Ima obliko knjige. Na njem je tudi slika, ob njem pa sveče in zopet rože. Ima tudi bel križ in več dekorativnih predmetov.

Fotografija 10: Nagrobnik VIII

Ta nagrobnik je nenavadne oblike, zato hitro pritegne našo pozornost. Na njem ni nobenega simbola, ker je že sam v obliki simbola. Ima obliko lista, napis je z zlatimi črkami, nagrobnik pa prav tako iz boljšega materiala. Zanimivo je, da nagrobnik nima nobene slike, križa ali epitafa. Mogoče je malo nenavadno, ker ima obliko lipovega lista, ki ga ne moremo povezovati z nobeno stvarjo, da bi lahko ugotovili na primer pripadnost določeni veri. Na tem nagrobniku je res samo ime in priimek ter letnici rojstva in smrti, tako kot na večini drugih. Na grobu pa so še sveče in rože. O obliki nagrobnika sprašujemo tudi v intervjuju.

Fotografija 11: Nagrobnik IX

Ta grob je malce drugačen od drugih grobov, tudi v tem primeru gre za nagrobnik v obliki simbola. Nagrobnik je v obliki skale, saj je na njem pokopan planinec. Tudi rože na grobu so

gorske, iz česar lahko sklepamo, da so svojci celoten grob res posvetili umrlemu, saj so ga dobro poznali in vedeli, kaj je imel rad. Na skali je z srebrnimi črkami napisano ime in priimek pokojnega ter letnica njegovega rojstva in smrti. Ob njem je tudi značilen znak in to je križ ter uponka, ki prikazuje neko lastnost ali hobi pokopanega. Torej plezanje.

Fotografija 12: Nagrobnik X

Ta grob je eden izmed zanimivejših. Ima obliko okna in tudi poslikave. Verjetno je bil zelo drag, ker ima take poslikave in je iz modernejših materialov. Verjetno je delo znanega žirovskega umetnika, akademika Tomaža Kržišnika, saj je izdelan v njegovem stilu. Ob njem so sveče in nekaj rož. Na grobu so poleg imena in priimka pokopanih zapisane se njihove letnice rojstev in smrti.

Fotografija 12: Nagrobnik XI

Na sliki je ponovno simbolni nagrobnik, in sicer v obliki knjige. Narejen je iz modernejših materialov. Na nagrobniku je poleg imena in priimka pokojnikov še datum rojstva in smrti. Na samem nagrobniku je tudi rastlinski simbol – cvetje. Kot na drugih grobovih so tudi tu rože in cvetje.

5.2 SPOROČILA IZDELOVALCEV NAGROBNIKOV

O nagrobnikih smo preko e-pošte povprašale 9 kamnosekov, tj. izdelovalcev spomenikov. Metode e-sporočil smo se poslužile zato, ker v Žireh nimamo kamnoseka. Pisale smo dvema najbližjima kamnosekoma in nekaj oddaljenim. Vrnjenih smo dobile 5 vprašalnikov. Na tem mestu navajamo povzetek vseh sporočil, v prilogi pa je dodan vprašalnik.

Cene nagrobnikov so zelo različne. Odvisne so od vrste kamna, oblike napisa, nagrobnih dodatkov in samega nagrobnika. Cene se v povprečju gibljejo tam od 1000 € do 2000 €. Bistvene razlike v ceni so pri obliki nagrobnika. Cena je na primer višja, če je kamen potrebno ročno obdelati. Razlike v ceni pri različni pisavi pa so zanemarljive.

Najnižja cena nagrobnika je okrog 300 €, zgornje meje pa ni. Najvišja je okrog 5000 € lahko pa tudi več. Za izdelovanje nagrobnikov kamnosek porabi v povprečju od 2 do 3 dni, v primeru, da je potrebna kakšna dodatna obdelava ali ima kupec posebne želje pa lahko tudi teden ali več. Kupci so v večini z izdelki zadovoljni, saj kamnoseki v največji meri upoštevajo njihove želje. Kupci pogosto zahtevajo granit kot vrsto kamna, veliko pa jih pomeni tudi dokaj hitra izdelava nagrobnika in upoštevanje želja. Vse pogosteje gledajo tudi na ceno. Nekateri se zaradi previsoke cene odločajo za cenejše in skromnejše nagrobnike. Večji del kamnosekov se za ta poklic odloči, ker je že v rodu ali ga je opravljal kakšen sorodnik, znanec. Kamnoseki, ki se ukvarjajo s tem delom že dalj časa, opažajo spremembe. Pravijo, da je vedno več kompliciranih oblik, vedno večje zahteve, zato posledično tudi višja cena. V tem poklicu so tudi ženske, vendar jih je neprimerno manj kot moških. Bele nagrobnike so včasih uporabljali, kadar so umrli otroci. danes pa to ne drži več povsem. Večina kamnosekov si je

enotnih, da je kljub temu, če ti kupec ponudi visoko ceno za določeno obliko nagrobnika potrebno, potrebno upoštevati neka merila, meje in moralne vrednote.

Izpostavile pa bi nekaj najbolj zanimivih odgovorov, in sicer:

- Nek izdelovalec nagrobnika nam je povedal svojo anekdoto. Ko je izdeloval spomenik za še živeči zakonski par iz Bosne in Hercegovine, sta se med naročilom mož in žena kar pošteno sporekla, ker nista mogla doreči vrstnega reda, kdo bo napisan prvi na napisni plošči.
- Izvedele smo, da obstajajo tudi tekmovanja, na katerih se predvsem mladi kamnoseki pomerijo v ročnih spretnostih, uporabijo izvirne ideje in naredijo čim boljši izdelek, da bi se izkazali pred ocenjevalci. Odvijajo se v EU že vrsto let. Letos pa bo to tekmovanje v Franciji.
- Oče, katerega sin je bil umorjen, je želel, da na grob napišejo ime sinovega morilca.

5.3 INTERVJU S KRAJINSKO ETNOLOGINJO

Z namenom ugotoviti, kako strokovnjaki oz. tisti, ki se profesionalno ukvarjajo z etnologijo prostora, smo opravile intervju z dr. Katjo Hrobat Virgolet. Zasedile smo namreč njen članek o tem, da danes mrtvim ne pustimo več umreti, zato smo jo preko e-pošte povprašale, če bi nam odgovorila na sledeča vprašanja.

E. Podobnik, L. Bogataj, P. Gantar: *Kako bi razložili, da je v Žireh na enem spomeniku (grobu) več pokopanih kot v drugih večjih mestih?*

Katja Hrobat Virgolet: *Mogoče bolj velja rodovna/družinska navezanost, medtem ko so v drugih mestih bolj razdeljeni po posameznih družinah, ki so pogosto v mesta priseljena. Morda v Žireh en rod družina uporablja grobno parcelom, saj tudi sorodniki ostajajo živeti v istem ali okoliških krajih.*

E. Podobnik, L. Bogataj, P. Gantar: *Zakaj menite, da živi obiskujemo grobove pokojnih?*

Katja Hrobat Virgolet: *Obiskujemo jih zato, ker nas nekaj čustvenega veže nanje. Vzdržujemo stik z umrlo osebo tudi po smrti, s tem da ji izkazujemo spoštovanje in ljubezen, pa čeprav je ta le še v naših mislih. Raziskave študentov so pokazale, da žalujoči potrebujemo prostor, v katerem lahko izrazimo našo bolečino, ker nas je ta oseba zapustila. Tako so matere postavile na primer spomenikih umrlim dojenčkom desetletja po njihovi smrti (v 90ih), saj prej njihove smrti niso bile vzete resno niti jim niso pokazali umrlega dojenčka. Desetletja so nosile bolečino v sebi in ko so končno dobile priložnost izraza žalosti na novonastalem pokopališču za dojenčke v Ljubljani in Mariboru, so postavil spominsko ploščico desetletje po smrti (nepriznani) komaj rojenega dojenčka. Ljudje očitno potrebujemo prostor, prek katerega se lahko povežemo z umrlim in kjer lahko izrazimo žalost-*

E. Podobnik, L. Bogataj, P. Gantar: *Ali lahko trdimo, da imajo svojci pokojnika v lepšem spominu, če je njegov grob lepše urejen?*

Katja Hrobat Virgolet: *Ne bi rekla, mislim, da gre pri grobovih večkrat bolj za približek vrtičkarstvu. Ljudje imajo pokojnika lahko v lepem spominu, ampak ne gredo na njegov grob, temveč se ga spominjajo drugače.*

E. Podobnik, L. Bogataj, P. Gantar: *Zakaj naj bi bil grob tisti kraj, kjer se sorodniki pomirijo?*

Katja Hrobat Virgolet: *Kot sem povedala, ljudje potrebujejo kraj, s katerim se lahko poistovetijo oz. kjer čutijo, da je umrli poistoveten in zato lahko na tem kraju žalujejo, izrazijo, sprostijo bolečino ob izgubi.*

E. Podobnik, L. Bogataj, P. Gantar: *Kakšno simboliko ima raztros pepela?*

Katja Hrobat Virgolet: *Ne vem, ljudje morajo izraziti željo za tem, v tradicionalni slovenski družbi tega še ni veliko, bolj se nagibajo h grobovom kot mestu izraza žalosti, »počitka«. Poznam ljudi, ki so raztresli pepel svojih bližnjih in jim zato manjka kraj, kjer bi žalovali. Vseeno gredo na hrib, kjer je bil pepel raztresen.*

E. Podobnik, L. Bogataj, P. Gantar: *Zakaj se v zadnjem času krste umikajo žaram?*

Katja Hrobat Virgolet: *V mestih, kot je recimo Trst, je predvsem zaradi pomanjkanja prostora – ni več prostora za krste. Tudi samo ena rožica in ena svečka je dovoljena na tako nagnetenem prostoru. Na podeželju ni še veliko takih teženj, saj starejši želijo tradicionalen pokop v krsti, le redki se odločajo za žaro. Ne vem, zakaj se odločajo tako... V zgodovini se je to spreminjalo skladno z verskimi prepričanji.*

E. Podobnik, L. Bogataj, P. Gantar: *Od kod izvira upepelitev?*

Katja Hrobat Virgolet: *Od kod najbrž ni znano – že v najstarejši prazgodovini ni znano, kako so pokopavali. V neolitiku je bilo najdenih izredno malo pokopališč, ali so takrat ljudje izpostavljali trupla? Ali le grobov nismo našli? Upepelitev je bila najpogostejša v Kulturi žarnih grobišč, ki so jo prav poimenovali zaradi tega množičnega načina pokopa, v pozni bronasti dobi (cca. 1200 bc).*

E. Podobnik, L. Bogataj, P. Gantar: *Kako so včasih določali lokaciji pokopališča v mestu/na vasi?*

Katja Hrobat Virgolet: *Ne vem, pokopališče je bilo vedno sveto, veljalo je za mesto prestopa v onstranstvo. Zato so bile tudi vse šege in navade ob smrti namenjene dokončni odstranitvi mrtvega iz sveta živih, da ne bi kot mrtvi škodil svetu živih (na primer ponekod so pri pogrebnih procesijah pazili, da niso šli mimo polj, ker bi to prineslo nerodovitnost). Včasih so zelo jasno ločevali med svetom živih in mrtvih in se ta dva nista smela mešati, saj bi drugače prineslo nove smrti in nesreče. Tako so bili tudi prehodi na pokopališče in poti pogrebnih procesij točno določeni, prav tako smer in postanki na njih. V času Rimljanov je bilo*

pokopališče ob vpadnicah – cestah v mesto, kako je bilo v naši kulturi pa se je spreminjalo (pokopališča ob cerkvi ali v vasi)

E. Podobnik, L. Bogataj, P. Gantar: *Na občini smo dobili odlok o pokopavanju v Žireh? Ali že od nekdaj obstajajo takšna pravila ali so bila to tudi nenapisana pravila, zgolj v zavesti ljudi?*

Katja Hrobat Virgolet: *Od vedno so ljudje imeli pravila glede pokopov, tako da so se prenašala iz ust do ust kot nenapisana pravila (prav tako kot za pravila šeg in navad ob smrti).*

E. Podobnik, L. Bogataj, P. Gantar: *Zakaj mislite, da nekdo da takšno obliko spomenika?*

Katja Hrobat Virgolet: *Morda s tem izrazi močno domoljubnost družine ali umrlega? Navezanost na domačo zemljo, upam, da ne ravno nacionalizem v slabem (sovražnem) pomenu.*

Gospa Katja nam je povedala tudi, da se starejši večinoma starejših šeg in navad ob slovesu pokojnika spomnejo, izvajajo pa jih ne več. Naši obredi postajajo avtomatizirani, medtem ko so bili obredi/rituali ob slovesu pokojnika polni dramatičnosti.

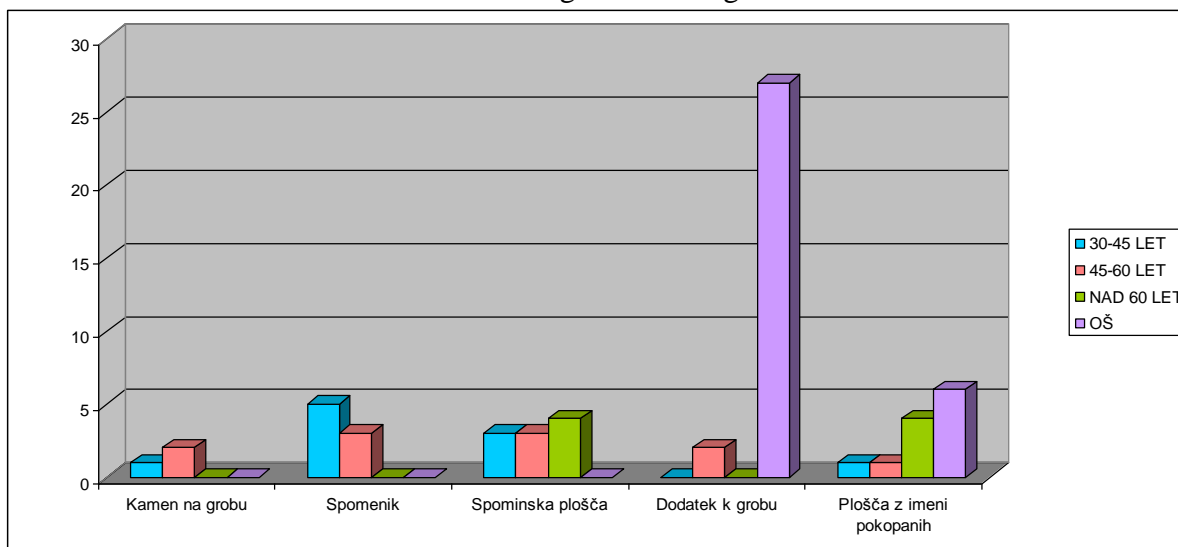
5.4 REZULTATI ANKETE

V nadaljevanju predstavljamo rezultate ankete, ki smo jo opravile med žirovskimi osnovnošolci in odraslimi prebivalci Žirov. Anketirale smo 42 učencev OŠ Žiri (7. 8. in 9. razred) in 30 odraslih. V splošnem pri analizi nismo razločevale odgovorov glede na spol. Zdi se nam namreč, da se poznavanje te teme bistveno po spolu ne razlikuje, tako moški kot ženske se v življenju s pojavom smrti soočajo oz. se morajo soočiti. Pri nekaterih vprašanjih jebilo možnih več odgovorov, pri čemer smo potem vse obkrožene možnosti tudi upoštevale.

Vprašanje 1:

Kako si razlagate besedo nagrobnik?

Graf 1: Razlaga besede nagrobnik

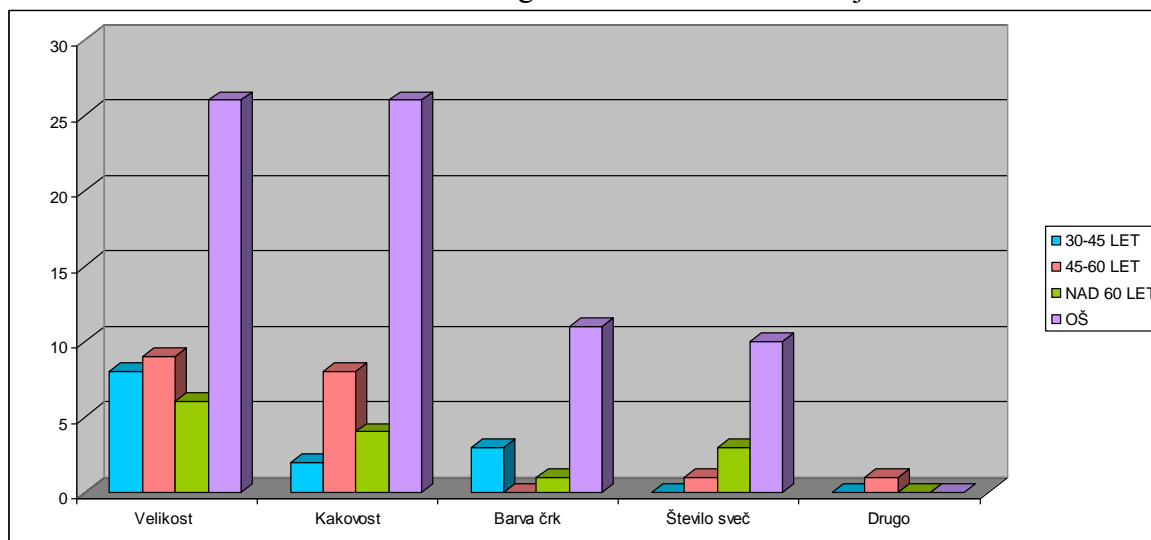

Ko smo anketirale osnovnošolce, smo ugotovile, da si jih večina nagrobnik razlaga kot nek dodatek h grobu. Starejši si v večini kot besedo nagrobnik predstavljajo nek spomenik ali spominsko ploščo. Del anketirancev pa si besedo nagrobnik razlaga kot ploščo z imeni pokopanih. Nekateri so napisali, da ne vedo oz. so pustili prazno.

Vprašanje 2:

Kaj je pričalo o tem, v katerem družbenem sloju so ljudje živeli?

Graf 2: Razlika nagrobnikov v družbenih slojih

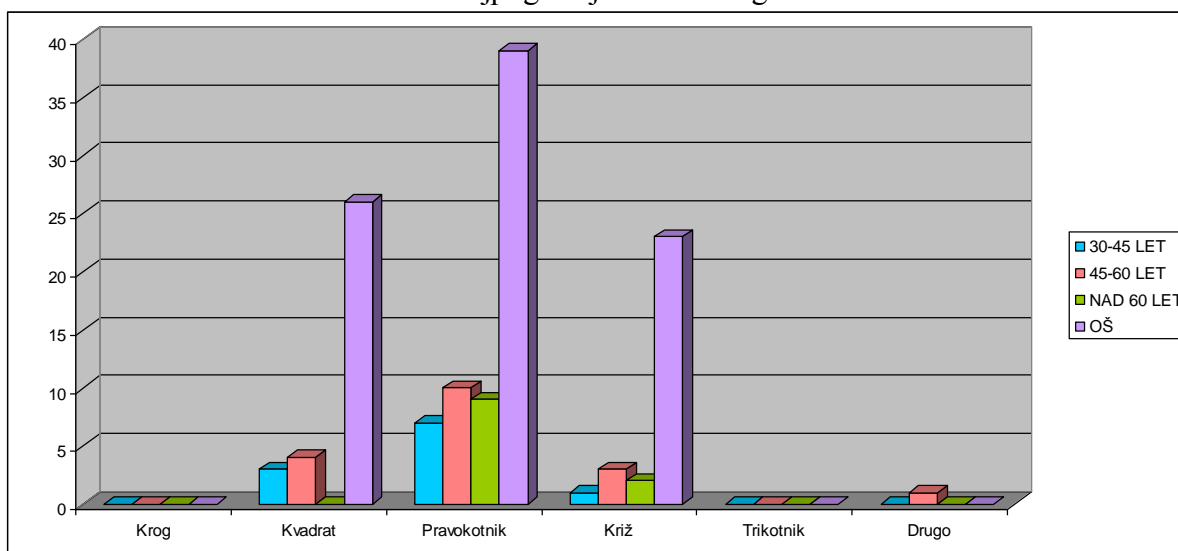
Večina jih je odgovorila, da priča o tem, v katerem družbenem sloju so ljudje živeli, velikost in kakovost nagrobnika. Glede teh dveh odgovorov je bila večina anketirancev enotnih.

Manjši delež je izmed možnosti izbral tudi barvo črk in število sveč. Nekaj jih je obkrožilo tudi drugo. Eden izmed njih je napisal, da naj bi o tem, v katerem družbenem sloju so ljudje živel, pričala tudi velikost parcele oziroma samega nagrobnika.

Vprašanje 3:

Najpogostejše oblike nagrobnika so...

Graf 3: Najpogostejše oblike nagrobnika

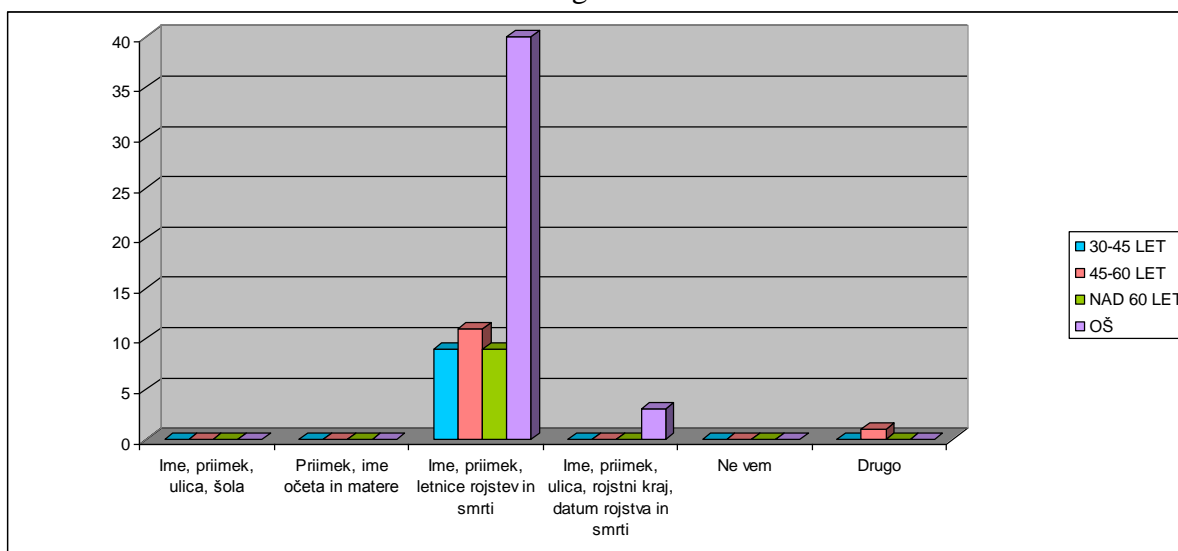

Iz grafa je razvidno, da se je večina anketirancev odločila za obliko pravokotnika. Predvsem starejši so izmed odgovorov največ izbirali prav tega. Iz tega lahko sklepamo, da je oblika pravokotnika uveljavljena že dalj časa, saj se je za ta odgovor odločala predvsem starejša generacija. Mlajši pa so obkrožili več odgovorov; poleg pravokotnika tudi kvadrat in križ, ki je sicer najstarejša oblika nagrobnika.

Vprašanje 4:

Kaj vsebuje nagrobno besedilo?

Graf 4: Nagrobno besedilo

Iz grafov je razvidno, da jih je večina odgovorilo, da nagrobno besedilo vsebuje ime, priimek ter letnico rojstva in smrti. To pomeni, da anketiranci pogosto obiskujejo pokopališče in pri tem tudi opazujejo okoli sebe.

Vprašanje 5:

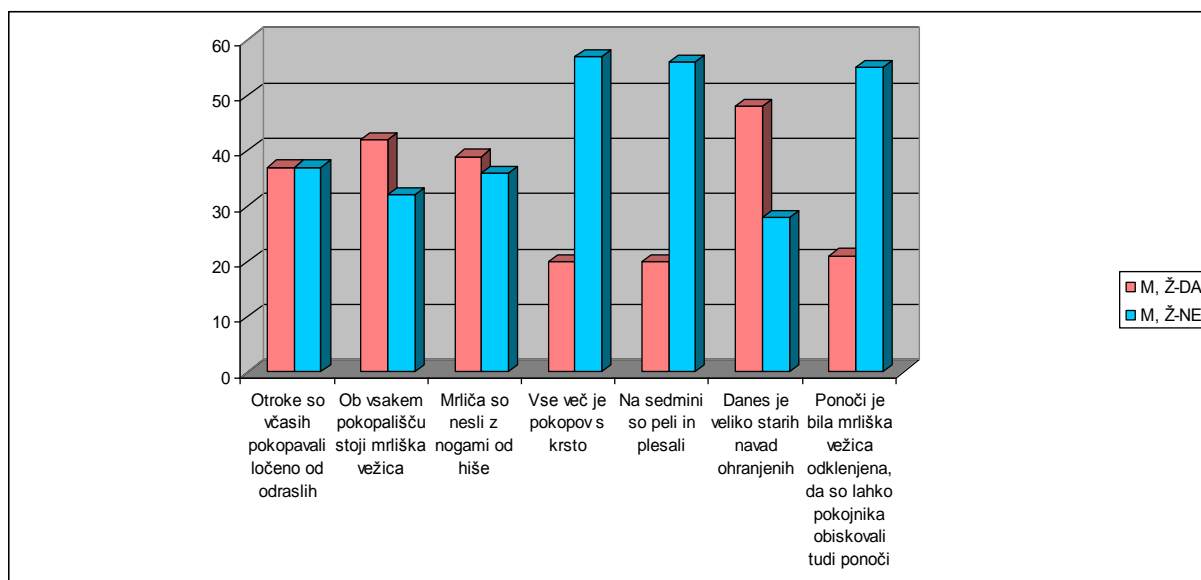
Kaj je epitaf?

Večina anketirancev ni vedela, kaj je epitaf. Iz tega lahko sklepamo, da ljudje o pokopališčih ne vejo veliko – ne poznajo zgodovine in pojmov v povezavi z etnologijo. Tisti redki učenci, ki so odgovor poznali, so bili iz devetih razredov. Najbrž tudi zato, ker smo v šoli tudi pri pouku slovenščine nekaj rekli o tej temi. Kaj je epitaf pa so v večini vedeli starejši, kar smo predvidevale, saj vedo več kot mlajša generacija, ki ji v večini stvar sploh ni zanimiva.

Vprašanje 6:

DA/NE

Graf 5: Trditve

Pri tem grafu so odgovori zelo različni. Pravilnejši so odgovori starejših, saj se večina vprašanj navezuje na stare šege, nadave in običaje. Torej jih mi mladi sploh ne poznamo več. Iz tega lahko sklepamo, da se te stare navade opuščajo in jih je vedno manj.

Vprašanje 7:

Ali poznate kakšno sopomenko besedi pokopališče?

Od vseh anketirancev jih je večina odgovorilo z besedo *britof*. Sklepamo, da zato, ker je vsem to najbolj domača sopomenka besedi pokopališče. Beseda *britof* izhaja iz nemščine, in sicer *vrihof*, kar je prvotno pomenilo 'negovan, ograjen prostor (pri cerkvi)' (Slovenski etimološki slovar, 1997).

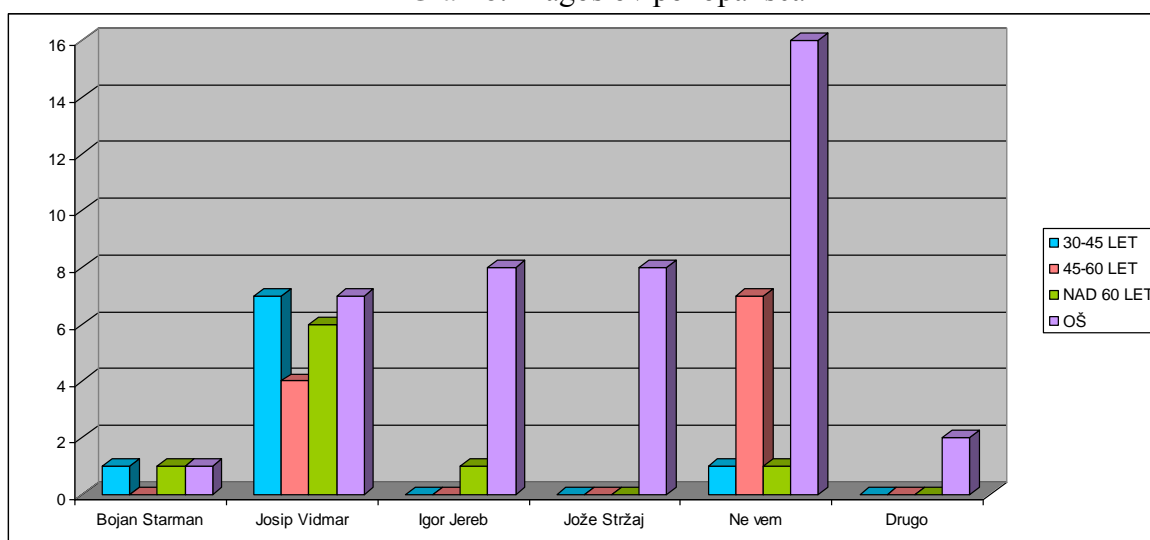
Tudi tukaj so bili bolj izvorni starejši. Med sopomenkami so še:

mirje: kjer je mir;

Žale: verjetno zaradi ljubljanskih Žal (največje slovensko pokopališče, ki je po navedbi enega od kamnosekov tudi eno najlepših v Evropi);
tihi dom: podobno kot mirje, je tišina;
zadnje bivališče: od tod človek nikamor več ne gre;
truga kamp: slabšalno ali šaljivo – kjer 'kamorajo krste';
božja njiva: kjer je blagoslovjena zemlja;
Potočnikova njiva: iz poznavanja lastništva ozemlja, kjer je žirovsko pokopališče;
Navje: tudi zanano ljubljansko pokopališče, ki ga je uredil Jože Plečnik;
žegenj: podobno kot božja njiva, blagoslovjena zemlja.

Nekaj pa jih je odgovorilo tudi z ne. Vprašanje 8:
Kdo je blagoslovil pokopališče na Dobračevi?

Graf 6: Blagoslov pokopališča

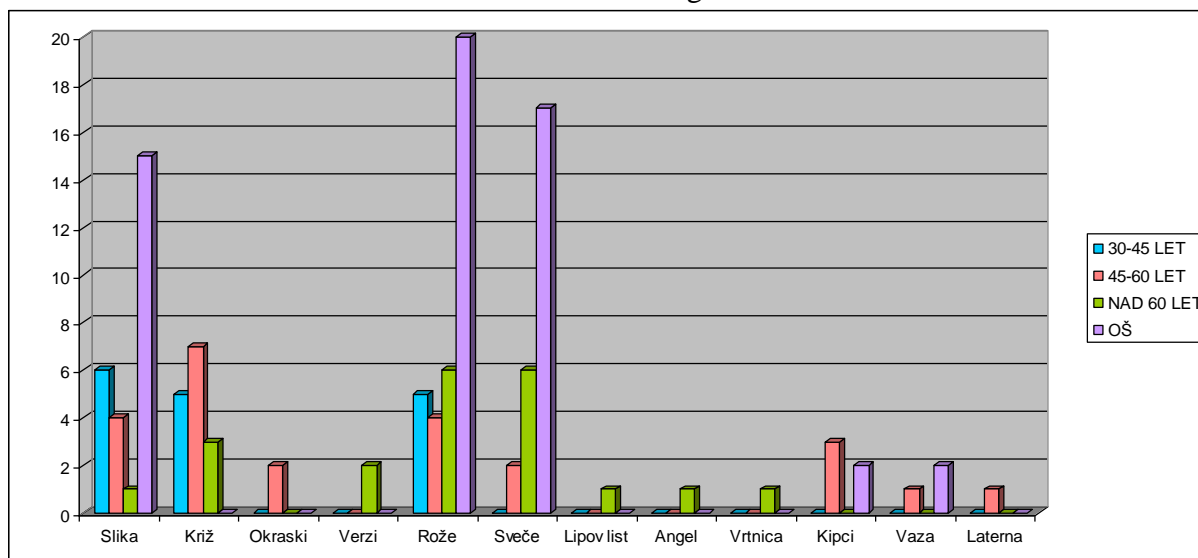

Večina (38 %) osnovnošolcev ni vedelo odgovora ali pa so odgovorili napačno. Iz anket je bilo razvidno, da so starejši več vedeli o zgodovini pokopališča, zato jih je večina (73 %) odgovorilo s pravim odgovorom – Josip Vidmar.

Vprašanje 9:

Kaj včasih krasi nagrobnik poleg besedila?

Graf 7: Dodatki k grobu

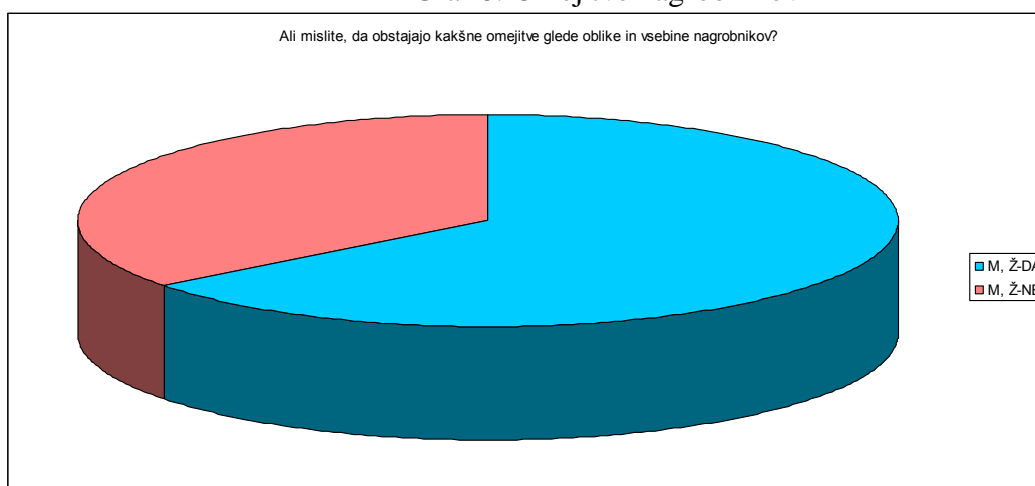

Tukaj prevladuje stolpec osnovnošolcev, ki so odgovorili, da nagrobnik poleg besedila krasijo slike, rože in sveče. Starejši pa so mnenja, da je na nagrobnikih lipov list, angel, vrtnica in laterne. Ti predmeti so torej v veljavi verjetno že dalj časa, saj so jih v večjem številu obkrožali ljudje starejše generacije. Poleg tega so starješi pravilno razumeli vprašanje – kaj krasi nagrobnik, medtem ko so si mlajši napačno razlagali - kaj krasi grob.

Vprašanje 10:

Ali mislite, da obstajajo kakšne omejitve glede oblike in vsebine nagrobnikov?

Graf 8: Omejitve nagrobnikov

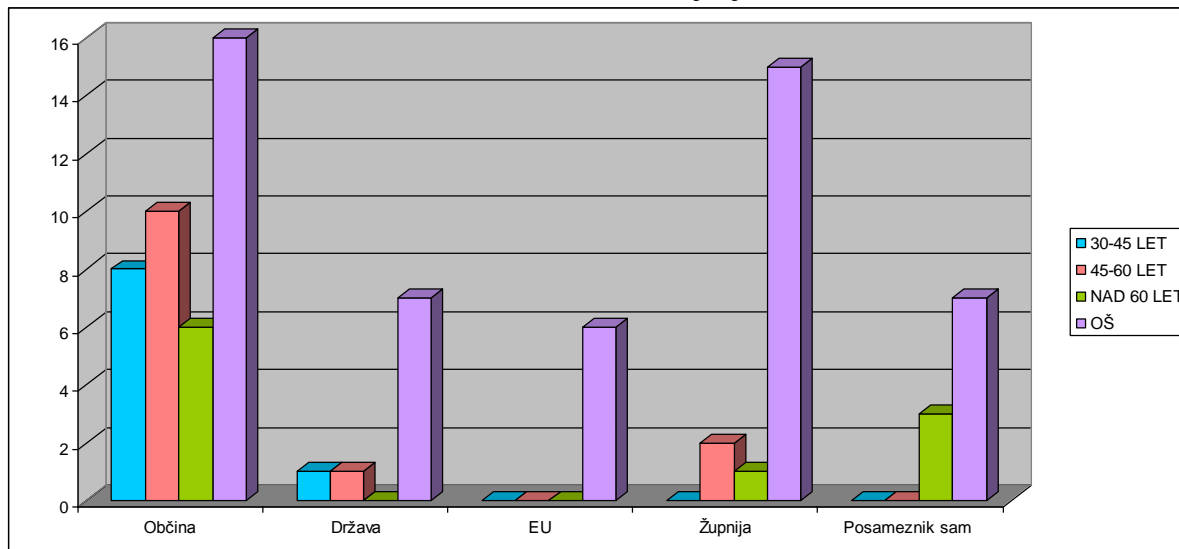

Večina ljudi je odgovorilo, da obstajajo omejitve glede oblike in vsebine nagrobnika. 1/3 pa jih meni, da omejitev ni. Tudi kamnoseki ne omejujejo vsebine in oblike, če bi bile želje kakor koli 'skrajne', bi skušali naročnika prepričati, naj popusti v zahtevah.

Vprašanje 11:

Kdo mislite, da je pristojen za postavljanje pravil glede urejanja grobov, nagrobnikov?

Graf 9: Pravila urejanja

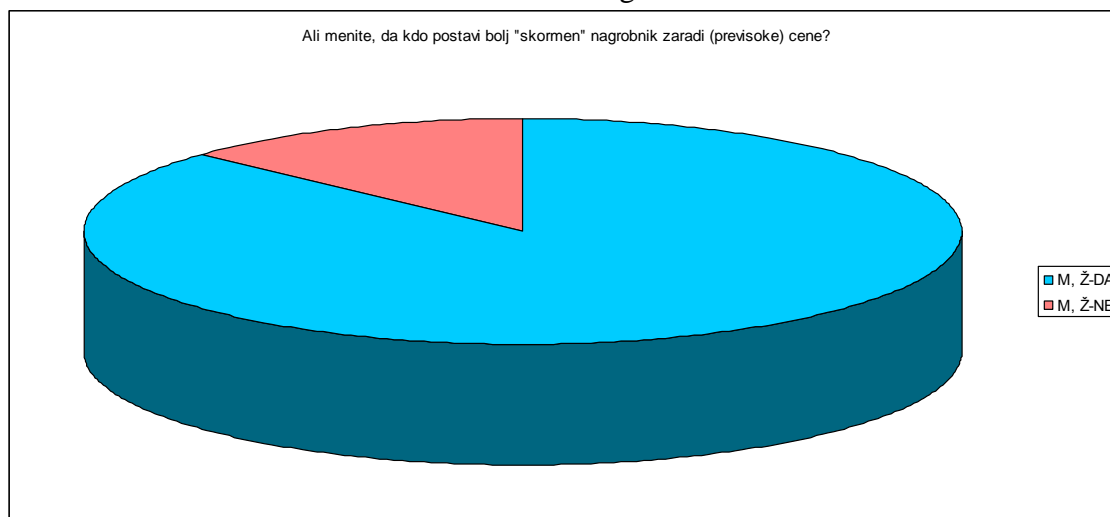

Največ anketirancev je odgovorilo, da je za urejanje grobov, nagrobnikov pristojna občina. Najmanj (pri odraslih 0 %) jih je odgovorilo, da Evropska unija. Mlajša generacija je obkrožala različne odgovore, medtem ko so si bili starejši v večini dokaj enotni. Torej lahko iz tega sklepamo, da so že imeli opravka z urejanjem kakšnih dokumentov v zvezi s pogrebi in grobovi

Vprašanje 12:

Ali menite, da kdo postavi bolj 'skromen' nagrobnik zaradi (previsoke) cene?

Graf 10: Cena nagrobnika

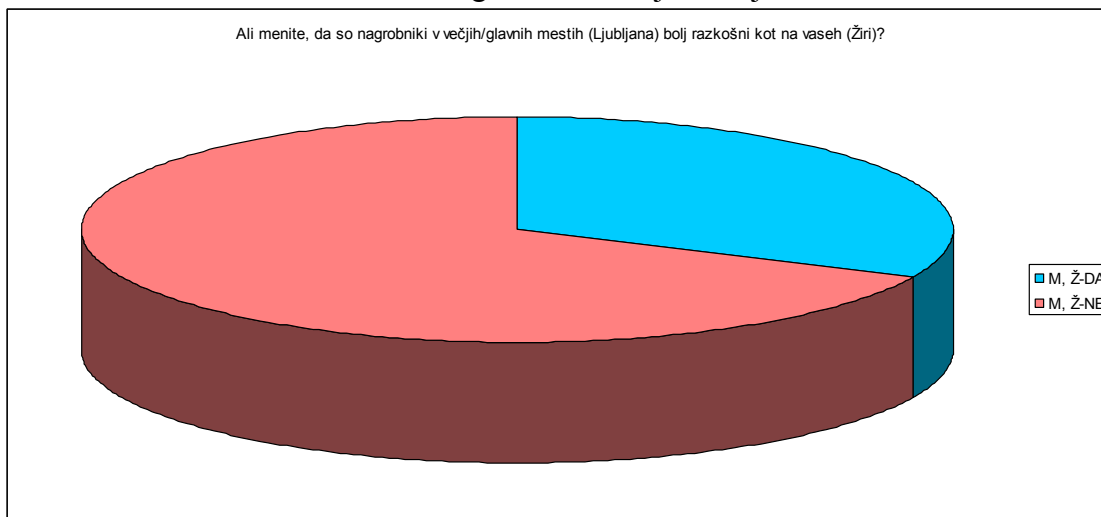
Večina (82 %) jih meni, da kdo postavi bolj 'skromen' nagrobnik zaradi (previsoke) cene. To je lahko posledica gospodarske krize, tudi kamnoseki so potrdili isto. Nekateri pa že sami

izbirajo zapletene kombinacije in oblike ter razne nenavadne napise in dodatke. Na splošno so cene nagrobnikov dokaj visoke.

Vprašanje 13:

Ali menite, da so nagrobniki v večjih mestih/glavnih mestih (Ljubljana) bolj razkošni kot v vaseh (Žiri)?

Graf 11: Nagrobniki v večjih/manjših mestih

Približno 30 % vprašanih meni, da so v večjih/glavnih mestih bolj razkošni nagrobniki. Ostali anketiranci pa so odgovorili, da ni odvisno od velikosti mesta. Menimo celo, da so nagrobniki v manjših mestih razkošnejši, saj je tam več prostora, ljudje večkrat obiskujejo pokopališče. Posledično jim tudi urejenost grobov njihovih pokojnih sorodnikov prinese neko zadoščenje. Poleg tega je zaradi pomanjkanja prostora v večjih mestih vse več pokopov z žaro in raztrosa pepela. Torej je pri nas – v manjših mestih več nagrobnikov, ki se nam zdijo razkošnejši.

Vprašanje 14:

Mislite, da na vsebino zapisov vpliva tudi politično ali versko prepričanje?

Graf 12: Politično in versko prepričanje

Pri tem grafu ni očitne razlike, nekaj glasov več pa je vseeno dobila možnost, da na vsebino zapisov vpliva tudi politično in versko prepričanje. Več jih je odgovorilo, da na vsebino vpliva versko prepričanje.

Nekateri odgovori so bili:

- a) če so ateisti, ni križa ali epitafa z nabožno vsebino;
- b) različni izreki;
- c) prisotnost križa in krščanskih simbolov;
- d) druga vera – drugačen napis (epitaf).

Vprašanje 15:

Ali se vam zdi ogledovanje različnih nagrobnikov zanimivo?

Graf 13: Ogledovanje nagrobnikov

Med odgovori anketirancev ni bilo bistvene razlike, jih je pa nekaj več odgovorilo z DA. Večina mlajše generacije je odgovorila z NE, saj se jim to zdi dolgočasno, nezanimivo, zdijo se jim precej podobni, nekaterim je to neprijetna tema. Starejša generacija pa je v večini odgovorila z DA. Iz tega lahko sklepamo, da se starejšim zdi zanimivo ogledovati, več ljudi, ki so umrli, že poznajo.

Le-ti so odgovarjali:

- a) vidi se stil osebe, ki je nagrobnik naročil,
- b) odraža se kultura ljudi,
- c) različni slogi pokopavanja,
- d) zanimive oblike in dodatki,
- e) radi pogledajo, kakšen spomenik so svojci namenili pokojnemu,
- f) odkrivanje zgodovine kraja.

6. ZAKLJUČEK IN RAZPRAVA

Pred začetkom raziskovalne naloge nam je bila tema pokopališč tuja. Najbrž zaradi naše mladosti in dotedanjega nerazmišljanja o smrti. Po tem, ko smo se поблиžje spoznale z njo, so se nam vprašanja kar odpirala. S pomočjo teorije, predvsem pa naših informatorjev, s katerimi smo se srečale na terenu, smo prišle do marsikaterega spoznanja. Da, informatorji so tudi plošče na grobovih ... in kot je zapisal naš rojak Alfonz Zajec, je pokopališče lahko osebna izkaznica kraja.

Ugotovile smo, da je mlajšim generacijam ogledovanje pokopališča nezanimiva in dolgotrajna tema, saj so nekateri odgovorili, da jim je zanimivo, nekateri pa, da ne. Res je, da je najpogostejša oblika nagrobnika pravokotnik, za njim pa sta križ in kvadrat. Od kamnin v Žireh prevladujeta granit in marmor, ki sta trdi kamnini, apnenec npr. ni primeren za naša tla, poleg tega je mehka, prepustna kamnina. Večina nagrobnikov vsebuje ime in priimek pokojnega ter letnice rojstev in smrti. Napačno smo domnevale, da je beseda epitaf kar poznana, pravilno pa, da je beseda "britof" najpogostejša beseda, ki je sopomenka besedi pokopališče. Omenjena beseda izhaja iz nemščine, zato je to razumljivo, saj smo na slovenskem ozemlju zaradi zgodovinskih razlogov precej besed prevzeli iz nemščine. Grobovi niso v večjih mestih nič bolj razkošni kot v manjših mestih, očitna razlika je le pri številu pokopanih v enem grobu in v tem, da je v Žireh manjše število žarnih grobov. Konec koncev v Žireh nimamo kamnoseka, zato hodimo/naročamo spomenike ravno tam, kjer prebivalci večjih mest. Pravilno smo ugotovile, da stare šege in navade počasi izgubljajo pomen ali jih pa sploh ni več, obdržala, čeprav je tudi v upadanju, navada pogrebščine. Starejši so več vedeli o starih navadah, zgodovini pokopališča in drugih podatkih, povezanih s pokopališčem.

V nadaljevanju podajamo ugotovitve glede naših hipotez:

1. Mlajšim generacijam je ogledovanje pokopališča nezanimiva in dolgotrajna tema. **POTRJENA**
2. Ljudem je beseda epitaf poznana. **OVRŽENA**
3. Grobovi v manjših mestih so manj razkošni kot v večjih mestih. **OVRŽENA**
4. Stare šege in navade izgubljajo pomen ali pa jih sploh ni več. **POTRJENA**
5. Starejši vedo veliko več o starih navadah, zgodovini pokopališča ... **POTRJENA**

Glede na sporočila, ki so nam jih poslali kamnoseki in so nas usmerili naprej, ugotavljamo, da je ogledovanje pokopališč zanimiva tema. Obstajajo celo t. i. pogrebne ekskurzije: *Doživite Dunaj drugače! Pogreb ni tabu in agencija Euroval organizirata ekskurzijo za vse pogrebne, ki si želijo oddahnuti in se hkrati navdihniti s sapico dunajske zgodovine. Muzej pogrebništva in Osrednje dunajsko pokopališče sta le del pestrega programa izleta (<http://www.pogreb-ni-tabu.si/2012/08/ekskurzija-na-dunaj/>) ali pa pri drugih turističnih dejavnostih z mobilnim vodičem Artour spoznavajo značilnosti pokopališč.*

Žirovsko pokopališče virtualno podpore še nima, kljub temu pa priča o zgodovini Žirov in žirovskih prebivalcev. Našo 'osebno izkaznico' sedaj pošiljamo naprej ... izdaja je ne občinski urad, ampak tri raziskovalke ... na prostoru za fotografijo pa *Potočn'kova niva*.

VIRI IN LITERATURA

- BAŠ, A., IVANIČ, M (2004): Slovenski etnološki leksikon. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- HROBAT VIRGOLET, K. Ustno sporočilo. Februar 2014.
- <http://www.pogreb-ni-tabu.si/2012/08/ekskurzija-na-dunaj/>
- <https://www.uradni-list.si/1/content?id=49506>
- <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>
- KAMNOSEŠTVO MATJAŽ KUMER. E-sporočilo. Marec 2014.
- KAMNOSEŠTVO NEMEC. E-sporočilo. Marec 2014.
- KAMNOSEŠTVO PETER OBLAK. E-sporočilo. Marec 2014.
- KAMNOSEŠTVO PODPEČAN. E-sporočilo. Marec 2014.
- KAMNOSEŠTVO STUPAN. E-sporočilo. Marec 2014.
- KONČAN, D., LIKAR, U. (2007): Kaj nam sporočajo grafiti v Žireh. Žiri: Osnovna šola Žiri.
- KRIŽAN, P. (2011): Primerjalna analiza nagrobnih napisov v občinah Murska Sobota in Križevci pri Ljutomeru s poudarkom na otrocih. Maribor: P. Križan.
- SNOJ, M. et.al. (1997): Slovenski etimološki leksikon. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- STANONIK, M. (1999): Nagrobni napisi na slovenskih pokopališčih. V: Etnolog, letn. 9, 1999, str. 63-85.
- VONČINA, O.: Ustno sporočilo. Januar 2014.
- RUPERT, L.: Ustno sporočilo. Marec 201
- ZAJEC, A. (2010): 120 let pokopališča na Dobračevi. V: Žirovski občasnik, letn. 2010, št. 40.

7. PRILOGE

8.1 ANKETA

Smo učenke 9.razreda. Delamo raziskovalno nalogo o nagrobnikih. Da bi pridobile čim več podatkov, smo se odločile, da izvedemo anketo. Lepo prosimo, če jo v celoti rešite. Že vnaprej se zahvaljujemo za odgovore.

Ema, Larisa, Petra

Spol: M Ž

Starost: _____

1) Kako si razlagate besedo nagrobnik?

2) Kaj je pričalo o tem, v katerem družbenem sloju so ljudje živeli? (možnih je več odgovorov)

- a) Velikost nagrobnika
- b) Kakovost nagrobnika
- c) Barva črk
- d) Število sveč okrog nagrobnika
- e) Ne vem
- f) Drugo: _____

3) Najpogostejše oblike nagrobnika so: (možnih je več odgovorov)

- a) Krog
- b) Kvadrat
- c) Pravokotnik
- d) Križ
- e) Trikotnik
- f) Drugo: _____

4) Kaj vsebuje nagrobno besedilo?

- a) Ime, priimek, ulica, šola
- b) Priimek, ime očeta in matere
- c) Ime, priimek, letnice rojstev in smrti
- d) Ime, priimek, ulica, rojstni kraj, datum rojstva in smrti
- e) Ne vem
- f) Še drugo: _____

5) Kaj je epitaf?

6) Obkroži DA ali NE.

1. Otroke so včasih pokopavali ločeno od odraslih.
DA NE
2. Ob vsakem pokopališču stoji mrliška vežica.
DA NE
3. Mrliča so nesli z nogami od hiše.

- DA NE
4. Vse več je pokopov s krsto.
DA NE
5. Na sedmini so peli in plesali.
DA NE
6. Danes je veliko starih navad ohranjenih.
DA NE
7. Ponoči je bila mrliška vežica odklenjena, da so lahko pokojnika obiskovali tudi ponoči.
DA NE

7) Ali poznaš kakšno sopomenko besedi pokopališče?

DA NE (če si obkrožil DA, jih nekaj napiši)

8) Kdo je blagoslovil pokopališče na Dobračevi?

- a) Bojan Starman
b) Josip Vidmar
c) Igor Jereb
d) Jože Stržaj
e) Ne vem
f) Drugo: _____

9) Kaj včasih krasi nagrobnik poleg besedila?

10) Ali misliš, da obstajajo kakšne omejitve glede oblike in vsebine nagrobnikov?

DA NE

11) Kdo misliš, da je pristojen za postavljanje pravil glede urejanja grobov, nagrobnikov?

- a) občina
b) država
c) Evropska unija
d) župnija
e) vsak posameznik sam

12. Ali meniš, da kdo postavi bolj 'skromen' nagrobnik zaradi (previsoke) cene?

DA NE

13. Ali meniš, da so nagrobniki v večjih/glavnih mestih (Ljubljana) bolj razkošni kot na vaseh (Žiri)?

DA NE

14. Misliš, da na vsebino zapisov vpliva tudi politično ali versko prepričanje?

DA NE

Če da, kako?

15) Ali se ti zdi ogledovanje različnih nagrobnikov zanimivo?

DA NE

Zakaj DA oz. zakaj NE?

8.2 VPRAŠALNIK ZA KAMNOSEKE

Navajamo le vprašanja, ki smo jih poslale v prilogi. Uvodni pozdrav, namen naloge je bil osnovno besedilo v e-sporočilu.

- 1) Koliko povprečno stane nagrobnik?
- 2) Ali je bistvena razlika v ceni, če kupci izberejo ne povsem običajno obliko nagrobnika ali barvo pisave?
- 3) Koliko je najvišja in najnižja cena nagrobnika?
- 4) Koliko časa približno porabite za izdelavo enega nagrobnika?
- 5) Ali je bil že kdaj kakšen kupec nezadovoljen z izdelkom...in kaj ste v tem primeru naredili?
- 6) Kakšne so najpogostejše zahteve kupcev/naročnikov?
- 7) Ali pri delu delate v določenem okviru ali upoštevate še kakšne posebne želje kupcev?
- 8) Kako, da ste se odločili za ta poklic?
- 9) Ali je to običajno moški poklic ali ga opravljajo tudi ženske?
- 10) Kaj ponavadi napišete na nagrobnik?
- 11) Ali je kakšna bistvena razlika v željah kupcev zdaj, kot takrat, ko ste začeli z delom?
- 12) Ali se ljudje odločajo za cenejše nagrobnike zaradi visoke cene?

- 13) Ali imate kakšne omejitve glede velikosti in oblike nagrobnikov ter oblike in barve pisave?
- 14) Katero vrsto kamna najpogosteje uporabljate za izdelavo nagrobnikov?
- 15) Ali se vam je že kdaj zgodilo, da je določena stranka želela kakšen povsem neobičajen napis?
- 16) Ali stranke, ki se odločijo za spremno besedilo – epitaf, pridejo z že svojo idejo ali imate na voljo tudi sami kakšne verze, misli, ki sodijo na nagrobnik?
- 17) Nekateri nagrobniki imajo tudi sliko umrlega. Ali je tega sedaj manj/več ali približno enako kot včasih?
- 18) Komu se običajno daje bele nagrobnike?
- 19) Če vam bi nekdo ponudil visoko plačilo tudi za kakšno zelo skrajno obliko ali napis na nagrobniku, ali bi ustregli želji, ali vas pri delu 'omejuje' kakšen kodeks?

Iskrena hvala za odgovore.